

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019/2020

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petr Frank

Nejstarší české věznice a jejich legendy

Praha 2020

Vedoucí bakalářské práce

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019/2020

BACHELOR THESIS

Petr Frank

The oldest Czech Prisons and their Legends

Prague 2020

The Bachelor Thesis Work Supervisor

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou vězenství se zaměřením na nejstarší české věznice a jejich pověsti a legendy. Úvodní část práce věnována teoretickým poznatkům a vysvětlení pojmů, které jsou pro danou problematiku důležité. Dále je zde zpracována struktura vězeňských objektů v České republice. Práce se ohlíží za minulostí prostředí českých věznic na Mírově a v Brně na Špilberku. Obě místa dala vzniknout několika legendám. Poslední kapitoly jsou věnovány „osobnostem“, které jsou dobře známé i široké veřejnosti – Václavu Babinskému a Jiřímu Kajínkovi.

Klíčová slova

penologie, trest, vězení, věznice, Mírov, Špilberk, pověst

Annotation

The bachelor thesis deals with the problems of prison with a focus on the oldest Czech prisons and their legends and legends. The introductory part of the work is devoted to theoretical knowledge and explanation of terms that are important for the issue. The structure of prison buildings in the Czech Republic is also discussed. The work looks back to the past of the environment of Czech prisons in Mírov and in Špilberk in Brno. Both places gave rise to several legends. The last chapters are devoted to "personalities", which are well known to the general public - Václav Babinský and Jiří Kajínek.

Key words

penology, punishment, prison, prison, Mirov, Spilberk, reputation

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 ZÁKLADNÍ POJMY.....	12
1.1 Penologie.....	12
1.2 Penitenciární pedagogika.....	13
1.3 Penitenciární právo.....	14
1.4 Pedagogika.....	14
1.5 Speciální pedagogika.....	14
1.5.1 Etopedie.....	14
2 PŘEVÝCHOVA A PŘEVÝCHOVNÝ PROCES.....	16
2.1 Trest.....	16
3 VĚZEŇSKÝ SYSTÉM V ČR.....	18
3.1 Základní členění vězeňských zařízení.....	18
3.1.1 Vazební věznice.....	18
3.1.2 Věznice.....	18
3.1.3 Speciální vězeňská zařízení.....	19
3.2 Věznice a jejich diferenciacce.....	19
3.2.1 A (věznice s dohledem).....	19
3.2.2 B (věznice s dozorem).....	19
3.2.3 C (věznice s ostrahou).....	19
3.2.4 D (věznice se zvýšenou ostrahou).....	20
4 PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ VE VĚZNICÍCH.....	21
4.1 Realizace programu zacházení.....	21
PRAKTICKÁ ČÁST.....	22
5 HISTORIE HRADU MÍROV V PROMĚNÁCH ČASU.....	23
5.1 Poloha Mírova.....	23

5.2 Hrad Mírov v průběhu dějin	24
5.3 Korekční domy pro kněží	25
5.4 Vznik věznice	25
5.5 Věznice Mírov od roku 1858 po současnost	26
5.5.1 První léta na Mírově	26
5.5.2 Mírovská věznice po vzniku Československa	26
5.5.3 Vyhlazovací tábor za II. světové války	29
5.5.4 Změny po komunistickém převratu roku 1948	30
5.6 Mírovská věznice dnes	35
5.7 Útěky v historii Mírova	37
6 ŠPILBERK.....	40
6.1 Špilberské kasematy	41
6.2 Pověsti o věznici Špilberk	42
6.2.1 O strašivé mučírně na hradě brněnském.....	43
6.2.2 Pověst o generálu Tortensonovi a čertu.....	43
6.2.3 Pověst o bystrckých pekařích	44
6.2.4 Revírník Anton	44
7 PERSONY ČESKÉHO VĚZENÍ	46
7.1 Václav Babinský.....	46
7.2 Jiří Kajínek	48
7.2.1 Útěk z Mírova.....	48
8 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR.....	50
8.2 Přepis strukturovaného rozhovoru.....	50
8.2 Shrnutí rozhovoru.....	53
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	55
Prameny a literatura.....	55

Periodické prameny	55
Neperiodické prameny.....	55
Odborná literatura.....	55
Internetové odkazy	56
SEZNAM ZKRATEK.....	57

ÚVOD

Lidská společnost si vytváří systém způsobů reagování na situace, kdy jsou nedodržovány nebo porušovány její základní normy, hodnoty a je ohroženo její fungování nebo samotná existence. V dnešní době slouží v podstatě jediný hlavní způsob potrestání pachatele, a to jeho umístěním do vězení.

V průběhu staletí dochází k různým posunům v chápání slova vězení a významu pojmu trest. Neboť trestání a věznění spolu úzce souvisí. Pojem věznění je odvozen od slova vězeti, což znamená zůstat, setrávat nebo zdržovat se na určitém místě, v určitém čase a prostředí, zpravidla proti své vůli a zájmům. Pojem vězeňství v současnosti vyjadřuje institucionalizovanou činnost státu v rámci platného trestního práva, která je zaměřena na zadržování pachatelů trestné činnosti za účelem trestního řízení, jejich dočasnou izolaci od společnosti spojenou s nápravou.

Věznice či též trestnice velmi působí na člověka. Už jen samotné prostředí a separace od nejbližších členů rodiny, přátel musí být pro každého jedince těžkou zkouškou. Člověk si musí navyknout na vězeňská pravidla a normy, která obzvláště v tomto specifickém prostředí musí být dodržována.

Trestání lidí v průběhu dějin prodělalo mnoho změn. Ostatně jako sama lidská společnost. Jistě si mnozí z nás vzpomenou na hodiny dějepisu, a popravy zločinců ve středověku, kde paleta a škála trestů byla velmi obsáhlá a způsoby nebyly příliš humánní. Postupně se od těchto nehumánních trestů odstoupilo. Jako ukázkový příkaz nelidského přístupu k odsouzenému jedinci si vždy vybavím scénu z filmu *Statečné srdce* (Braveheart, 1995, režie Mel Gibson), kdy hlavní hrdina, skotský rebel William Wallace, se postavil proti nařízení anglického krále a se svými spolubojovníky trápil mocné anglické vojsko. V závěrečné části filmu, když je Wallace mučen a popraven, tak přihlížející dav mi připadá více jak na divadelní představení než na popravě člověka, který si jen přál lepší život ve své domovině.

Zaměřením této bakalářské práce je historie dvou českých hradů, kteří od svého založení plnily různé úlohy včetně vězení.

Cílem práce je pokusit se sepsat základní pojmy z oblasti penologie, vězeňských zařízení a dvou českých věznic, které v průběhu vývoje si získaly místo mezi nejznámějšími českými trestnicemi v průběhu dějin.

Význam práce je spatřován především se seznámením širší veřejnosti s problematikou českého vězeňství a jeho dějin. Kromě náhledu do minulosti práce přibližuje základní penologické pojmy.

Tato bakalářská práce je rozdělena na 8 kapitol, kdy 4 kapitoly jsou teoretické a 4 praktické. V teoretických kapitolách se postupně seznáme s odbornou terminologií vězeňství, převýchovným procesem ve věznicích, který hraje důležitou roli při znovu začleňování člověka do společnosti. Druhé dvě teoretické kapitoly přibližují vězeňskou soustavu v ČR a pracovníky věznic, kteří napomáhají odsouzeným k návratu do běžné společnosti.

V praktické části práce se dozvídáme o historii a pověstech trestnic, hradů Mírov a Špilberk. Praktická část práce je doplněna o rozhovor s Mgr. Košťálem z Městského muzea v Brně.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

V této kapitole bakalářské práce jsou vymezeny základní pojmy, které jsou spjaty s vězeňstvím a pro pochopení dané oblasti jsou nezbytné. Nejdůležitější vědou zabývající se problematikou vězeňství je penologie a na ni navazující penitenciární disciplíny.

1.1 Penologie

Penologie a penitenciární disciplíny jako výchozí obory ve vězeňské praxi.

Penologie (jako většina vědních disciplín) spolupracuje i s dalšími vědními obory, a to zejména s trestním právem (vyvinula se z trestního práva), s kriminologií, pedagogikou, psychologii, sociologií, medicínou a jejími odvětvími – psychiatrií a hygienou. (Fábry, 2000)

Penologie – pojem penologie je složen ze dvou slov. Z latinského poena = trest, řeckého logos = věda, slovo, nauka. (Jůzl, 2017) „*Penologie je věda o trestech a trestání, nebo také věda o výkonu všech trestů a jejich účincích. V užším smyslu je penologie chápána jako nauka zabývající se reálným výkonem trestů a ochranných opatření, v širším smyslu zahrnuje myšlenky, procesy, jevy, vztahy a zákonitosti.*“ (Jůzl, 2017, s. 11) V průběhu dějin lidstva, které zahrnují tisíce společností, lze brát penologii jako vědu prastarou. Lidská společnost se odlišovala v názorech, přístupech společnosti, a i ve způsobech rozhodování, co trestem je, a co trestem není. A proto je těžké penologii zařadit mezi vědní disciplíny. Někteří autoři a badatelé zařazují penologii k právním vědám, kriminologii. Jiní se přiklání k zařazení penologie k pedagogice – speciální, či sociální (Jůzl, 2017).

„*Pro vyvození závěrů, kam penologie patří, je třeba se opřít o epistemologická východiska penologie jako vědy, jež nám napoví, kam penologie patří a určí její svébytnost. Přikláníme se tedy k názoru, že penologie je dnes již samostatnou, společenskou a multidisciplinární vědou, s vlastním předmětem zkoumání*“ (Jůzl, 2017, s. 11).

Jako každý vědní obor si penologie si prošla svým vývojem. Zatím nelze přesně určit, kdo první použil termín penologie v souvislosti trestu a trestání.

Penitenciaristika je součást penologie, která se zabývá výkonem trestu. (Jůzl, 2017). Pojem pochází z latinského paenitentia, což v českém překladu znamená náprava.

Penitenciární vědou rozumíme aplikovaná penologická věda. Je možno konstatovat, že je součástí penologie, která z komplexního interdisciplinárního hlediska zkoumá souvislosti trestu odnětí svobody, jeho výkonu a účinnosti (Fábry, 2000).

Pojem penologický má tedy dva významy:

- a) týkající se penologie jako vědní disciplíny,
- b) vězeňský týkající se především výkonu trestu odnětí svobody (Mařádek, 2003)

Pod pojmem penitenciární péče chápeme péči vězeňskou, z čehož vyplývá, že postpenitenciární péče označuje péči o propuštěné vězně a snahu jejich opětovné začlenění do společnosti, tedy o resocializaci.

Mezi aplikované penitenciární vědní disciplíny patří: penitenciární právo, penitenciární pedagogika, penitenciární psychologie, penitenciární psychiatrie a penitenciární sociologie. (Skalický, 1992)

Tato bakalářská práce si klade za cíl věnovat pozornost penitenciární pedagogice a penitenciárnímu právu.

1.2 Penitenciární pedagogika

Penitenciární pedagogika postihuje oblast pedagogiky, zabývá se prostředky a metodami vězeňského zacházení. Penitenciární pedagogika je převýchovou jedinců odsouzených k trestu odnětí svobody. Předmětem penitenciární pedagogiky jsou zákonitosti specifického výchovného působení na všechny kategorie odsouzených k trestu odnětí svobody a druhů ochranné výchovy. Hlavním posláním penitenciární pedagogiky je vymezení a vědecké zpracování účinných metod a prostředků nápravy a výchovného působení na odsouzené. (Fábry, 2000). Kafková (2003, s. 2) vymezuje pojem historická penitenciární pedagogika a soudí, že „zkoumá proměny metod, forem a prostředků zacházení s vězni a jejich důsledky.“

Penitenciární výchovné postupy užívající se u odsouzených vězňů jsou následující (Mařádek, 2003):

1. Výchovné

- ❖ vězeňský režim (stanovená kázeň a pořádek)
- ❖ pracovní výchova
- ❖ sportovní, rekreačně rehabilitační činnost (např. sportovní soutěže)

2. Vzdělávací

- ❖ studium k ukončení základní školy
- ❖ studium učebního oboru (velmi častá studijní aktivita)
- ❖ středoškolské studium (případně distanční vysokoškolské studium)
- ❖ jiné studijní aktivity (např. cizí jazyk)
- ❖ sebevzdělávání (v případě projeveného zájmu o určitou oblast)

3. Speciálně výchovné a léčebné

- ❖ terapeutické (např. psychoterapie)
- ❖ poradenské (sociálně právní poradenství apod.)
- ❖ tréninkové (např. trénink zvládnání agresivity)
- ❖ léčebné (odvykání alkoholové či drogové závislosti apod.).

1.3 Penitenciární právo

Penitenciární právem rozumíme souhrn právních norem, které souvisí s oblastí vězeňství. (Mařádek, 2003) Jedná se o zákony a vyhlášky upravující například výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody.

1.4 Pedagogika

Pedagogika je věda o výchově a vzdělávání. Má vlastní předmět, metody zkoumání, teoretický systém (didaktiku) a vztah k dalším vědám. Pedagogika představuje širokou vědní oblast, která má dílčí vnitřní členění: základní pedagogické disciplíny (obecná pedagogika, dějiny pedagogiky, speciální pedagogika, aj.), hraniční pedagogické disciplíny (pedagogická psychologie, multikulturní výchova, aj.) a aplikované pedagogické disciplíny (podle věku, podle zařízení, podle oblastí) (Dvořáková a kol., 2015).

1.5 Speciální pedagogika

Vědní disciplína speciální pedagogika se zabývá rozvojem výchovy a vzdělávání a začleněním osob se znevýhodněním. Profesor Miloš Sovák rozdělil speciální pedagogiku na šest disciplín, kde každá zkoumá různý typ postižení.

- I. psychopedie – mentální postižení
- II. etopedie – poruchy chování
- III. surdopedie – poruchy sluchu
- IV. tyflopédie – poruchy zraku
- V. logopedie – narušené komunikační dovednosti
- VI. somatopedie – tělesné postižení

1.5.1 Etopedie

Vědní obor etopedie se věnuje jedincům s poruchou chování. Původně byla součástí psychopedie, ale roku 1969 se oddělila a stala se samostatnou „pedií.“ Cílem činnosti etopedů je převýchova mravně narušeného jedince na člověka, který bude úspěšný a dobře začlenitelný

do společnosti (Jůzl, 2017). Lze definovat čtyři stupně socializace, a to integraci, adaptaci, utilitu a inferioritu. Přibližné vymezení pojmů je následující:

I. integrace - úspěšné začlenění jedince do společnosti. Jedinec si neuvědomuje svůj předešlý handicap a je zcela začleněn.

II. adaptace – jedinec je úspěšně zapojen do života společnosti, která vyžaduje určité ohledy.

III. utilita - člověk je částečně zahrnut do běžné společnosti. Potřebuje dozor, upravené podmínky pro život.

IV. inferiorita – jedinec není schopen se vůbec zapojit do lidské společnosti. Taková osobnost potřebuje celoživotní péči, dozor a dohled.

V dnešní době stojí v centru pozornosti jedinec a velký důraz je kladen na jeho začlenění do společnosti. Společnost, která vyvíjí aktivity podporující lidi s handicapem při začlenění do společnosti. Začlenění jedince s handicapem se dnes velmi prosazuje ve školním prostředí, kde jsou žáci s handicapem integrováni do výuky na běžných školách.

a) Inkluze – začlenění jedince s jeho postižením od začátku jeho „poruchy“ do běžné populace.

b) Exluze – opak inkluze. Jedinec je sociálně vyloučen.

2 PŘEVÝCHOVA A PŘEVÝCHOVNÝ PROCES

Jedinci s poruchami chování jsou posíláni do převýchovných zařízení. Zařízení jsou rozdělena podle závažnosti mravního narušení, věku, pohlaví, atd.

Cílem převýchovy je vrátit člověka do sociální normy, přičemž se odstraňují nežádoucí patologické jevy v chování a nahrazují je nové názory, návyky, které jsou pro společnost přijatelné a jsou součástí sociální normy (Jůzl 2017, in Jůzl 2004).

Znaky a obsah převýchovného procesu:

- přetváří nežádoucí vlastnosti na vlastnosti kýžené
- opírá se o znalosti osobnosti jedince s poruchou chování
- je dlouhodobý, dvoustranný proces
- je zacílen na uplatnění jedince ve společnosti
- principy převýchovného procesu
- cílevědomost
- přiměřenost
- individuální přístup
- zpětná vazba
- depistáž (včasně vyhledávání nemocných)

Jsou-li tyto obecné pedagogické principy dodržovány, povedou k efektivnějšímu výchovnému procesu (Jůzl 2017, in Jůzl 2004).

2.1 Trest

Pojem **trest** znamená následné opatření následující po předchozím provinění (Mařádek, 2003). Výraz je v této práci často zmiňován. Problematiku trestu řeší trestní zákoník. Při stanovení druhu a výměry trestu vězně soud přihlíží k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobě pachatele, tedy jeho rodinným, majetkovým a jiným poměrům, k jeho chování po činu, k pachatelově spolupráci při vyšetřování a k možnostem jeho nápravy. Soud přihlédně také k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 39, odst. (1), (3)).

Za spáchané trestné činy může soud uložit „*tresty*“:

- a) *odnětí svobody,*
- b) *domácí vězení,*
- c) *obecně prospěšné práce,*
- d) *propadnutí majetku,*

- e) peněžitý trest,*
- f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,*
- g) zákaz činnosti,*
- h) zákaz pobytu,*
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,*
- j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,*
- k) ztrátu vojenské hodnosti,*
- l) vyhoštění“ (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 52, odst. (1)).*

3 VĚZEŇSKÝ SYSTÉM V ČR

Vězeňská zařízení jsou v České republice státní instituce, které organizují komplexní penitenciární péči o odsouzené jedince. V rámci všech vězeňských zařízení existuje víceúrovňová struktura (Mařádek, 2003). Co se týče hierarchie vězeňských zařízení, tak základní diferenciací českých vězeňských zařízení se netýká pouze věznic, jak by se mohlo zdát. Mezi vězeňská zařízení patří i nemocnice, instituty vzdělávání a podobně.

V této práci je pozornost věnována už jen samotným věznicím.

3.1 Základní členění vězeňských zařízení

Základní tři typy vězeňského zařízení tvoří vazební věznice, věznice a speciální vězeňské zařízení.

3.1.1 Vazební věznice

Ve vazební věznici jsou umístěni vězni vykonávající výkon vazby, tedy před pravomocným rozsudkem. Nazývají se **obvinění** a nahlíží se na ně jako na nevinné podle principu presumpce nevinoty. *„Dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby (dále jen „obviněný“), hledět, jako by byl vinen. Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.“* (Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 2).

Vazební věznice se v ČR nachází ve městech: Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Liberec, Litoměřice, Olomouc, Ostrava, Praha – Pankrác, Praha – Ruzyně, Teplice (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020).

3.1.2 Věznice

Výkon trestu odnětí svobody tu vykonávají vězni po pravomocném rozhodnutí soudu. Vězni umístění do věznic se nazývají odsouzení. Zákon vymezuje podstatu pobytu ve věznici následujícím způsobem. *„Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“.*

(Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2, odst. (1), (2))

3.1.3 Speciální vězeňská zařízení

Do tohoto typu náleží jak zařízení určená pro odsouzené se speciálními druhy znevýhodnění, jako například věznice pro osoby s psychopatickou strukturou osobnosti, tak vězeňské nemocnice, ale současně i zařízení pro rozvoj a relaxaci zaměstnanců vězeňské služby (Mařádek, 2003).

3.2 Věznice a jejich diferenciaci

V České republice je v současné době registrováno 10 vazebních věznic, 25 věznic. (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020) Pokud se zaměříme pouze na věznice, můžeme je dělit na čtyři hierarchicky uspořádané typy A až D a to z hlediska jejich zabezpečení.

3.2.1 A (věznice s dohledem)

Věznice s dohledem je nejlehčím typem české věznice. Konkrétní řád stanoví ředitel věznice, ale je obvyklé, že se zde odsouzení pohybují volně a jsou zaměstnáni na pracovištích mimo areál věznice.

V nynější době se v ČR nenachází věznice, která by byla pouze věznicí s dohledem, ale oddělení s dohledem je součástí dalších typů vězení. Nejčastěji má věznice s dozorem i oddělení s dohledem. (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020)

3.2.2 B (věznice s dozorem)

I pro tento typ věznice může ředitel povolit volný pohyb odsouzených, ale už se zvýšenými bezpečnostními opatřeními. Zaměstnávání vězňů může být realizováno ještě mimo areál věznice.

Mezi věznice s dozorem patří: Drahonice, Kynšperk, Odolov. (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020)

3.2.3 C (věznice s ostrahou)

Věznice s ostrahou je zařízení, kde není možný volný pohyb vězňů a zaměstnání je realizováno většinou ve vnitřních pracovištích objektu věznice.

Věznice s ostrahou můžeme nalézt v těchto místech: Bělušice, Horní Slavkov, Ostrava Heřmanice, Jiřice, Karviná, Kuřim, Nové Sedlo, Opava, Oráčov, Pardubice, Příbram, Stráž pod Ralskem, Světlá nad Sázavou, Vinařice, Všehrady, Znojmo, Břeclav (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020).

3.2.4 D (věznice se zvýšenou ostrahou)

Odsouzení v tomto zařízení jsou pod neustálým dozorem zaměstnance VS ČR, nesmí se volně pohybovat a pracují pouze na vnitřních a střežených pracovištích.

K tomuto typu věznice patří zařízení: Mírov, Plzeň, Rýnovice, Valtice. (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020)

Zařazení odsouzeného do příslušného typu věznice závisí na závažnosti jím spáchaného trestného činu. Ředitel věznice stanoví konkrétní vnitřní řád věznice, kterým vymezí, stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. O tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen, rozhoduje soud (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 9 odst. (1), § 14).

K jednotlivým kategoriím jsou přiřazeny konkrétní věznice, jak je eviduje vězeňská služba ČR. U všech těchto věznic je uveden vždy ten „nejtěžší“ typ. Což znamená, že věznice se zvýšenou ostrahou může mít zároveň i ostrahu.

Speciální typ nápravného zařízení představují **detenční ústavy**. Jedná se o zařízení určené pro mladistvé vězně a nachází se jen ve dvou městech ČR Opava a Brno, a to současně s věznicí vyššího typu zabezpečení (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020).

4 PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ VE VĚZNICÍCH

Pracovní odvětví mají strukturu zaměstnanců, kteří dohromady tvoří celek. I v prostředí věznic se objevuje mnoho profesí. Výčet těch nejdůležitějších si přiblížíme v následujících řádcích.

Mařádka rozdělil vězeňský personál do těchto kategorií: (2003, s. 97):

- ❖ **Top Management řídící vězeňství v ČR**, reprezentovaný generálním ředitelem VSČR
- ❖ **Vězeňský personál**, který se skládá s příslušníků VS ČR. Těž je složen z civilistů, jako jsou vychovatelé a specialisté, např. speciální pedagogové.
- ❖ **Administrativní a technický personál** zajišťující fungování věznice jako instituce.

Na práci s odsouzenými se podílí tým odborných zaměstnanců.

4.1 Realizace programu zacházení

Odborné práce s odsouzenými osobami je zajišťována celou škálou zaměstnanců vězeňské služby. Klíčovou roli hrají odborné týmy. Ty jsou tvořeny:

- speciální pedagog
- psycholog
- sociální pracovník
- vychovatel – terapeut
- vychovatel

U všech uvedených zaměstnanců je vyžadováno odborné vysokoškolské vzdělání, zkušenosti v oboru a případné absolvování psychoterapeutického výcviku.

Program zacházení s odsouzeným je odbornými zaměstnanci zpracováván na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která je shrnuje výsledky psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného, s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti (*Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020).

PRAKTICKÁ ČÁST

Do praktické stránky jsou zahrnuty dvě z nejslavnějších českých věznic, které psaly a píší své příběhy už od dob středověku. První věznicí, která je v této bakalářské práci popsána je věznice na hradu Mírov. Historie mírovského hradu sahá až do období vrcholného středověku, kdy čeští panovníci a šlechta začali stavět a budovat hrady. Mírovská historie bude popisována především fakty a skutečnostmi, které se dochovaly pomocí pramenů a literatury. Věznice na Špilberku má užší repertoár faktů. O to více se v kapitolách o Špilberku dozvíme něco ze špilberských legend. Poslední kapitolou práce je rozhovor s kurátorem Muzea města Brna se sídlem na Špilberku.

5 HISTORIE HRADU MÍROV V PROMĚNÁCH ČASU

5.1 Poloha Mírova

Málokterá věznice v České republice budí tolik vášní jako Mírov. Věznice Mírov leží ve stejnojmenné vsi. Obec Mírov leží v okrese Šumperk v jeho jižní části. V obci se nachází mateřská škola, obecní knihovna, obecní úřad či koupaliště. Při příjezdu vsí si člověk hned všimne dominanty obce, kterou je středověký hrad a v něm dnes umístěná věznice. První písemné zmínky o mírovském hradu jsou ze 13. století. Hrad byl zpočátku vystavěn ze dřeva. Po velkém požáru, byl přestavěn do podoby kamenného loveckého hrádku. Jeho zakladatelem je s největší pravděpodobností olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku. Němec Bruno použil nepochybně jméno už existující české vsi i hradu nebo hrádku v ní. Kdyby právě on byl zakládal ves či hrad, byl by použil nejspíš německý název. Lze se tedy domnívat, že osada nebo malá vesnice zde existovaly již před rokem 1200 (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Obrázek č. 1 – Pohled na věznici Mírov

Zdroj: Vězeňská služba ČR [online]

5.2 Hrad Mírov v průběhu dějin

Informace o mírovském hradu, vzniku věznice a životě ve vězení jsem do své práce získal od pana bc. Marka Wilhelma a bývalého ředitele věznice, pana plk. Ing. Mgr. Vladimíra Langa, kteří mi byli ochotni zodpovědět několik otázek přímo v prostorách mírovské věznice. Následně mi pan Wilhelm daroval na své materiály, které mi posloužili k získání důležitých informací o historii hradu a věznice Mírov. Za tuto službu oběma moc děkuji.

Prvním písemně doloženým purkrabím (správce hradu) na hradě Mírově je v roce 1354 uváděn Kunclín z Mírova. Význam sídla ve 14. století postupně vzrůstal. Stal se správním střediskem biskupských statků mohelnické oblasti. K těm kromě města Mohelnice, které vzhledem k umístění v rovinaté brázdě řeky Moravy nebylo dost dobře hájitelné a neskýtalo tak bezpečí pro biskupské úředníky a biskupy samotné, patřily ještě okolní vsi – Libivá, Dolní Hynčina, Dlouhá Ves, Hynčínov, Javoří, Jestřebí, Jestřebičko, Křemačov, Krchleby, Křižanov, Květín, Lukavice, Lupěné, Míroveček, Mírovský Grunt, Nové Sady, Nový Maletín, Pobučí, Podolí, Podolíčko, Rájec, Ráječek, Řepová, Slavoňov, Starý Maletín, Vlachov, Vyšehorky, Zvole a rovněž město Svitavy. Mírov byl za biskupa Konráda I. (1316–1326) a jeho nástupce v letech 1320 až 1350 značným nákladem přestavěn v gotickém slohu do podoby, která více vyhovovala biskupským správcům. Dále hrad mohl biskupovi sloužit svou prostorností a především bezpečím a pohodlím. Centrem lenní provincie se Mírov stal v roce 1389. První zprávy v literatuře zmiňují stavbu neúplně a bez uvedení pramenů, z nichž autoři čerpali. Je však velmi pravděpodobné, že nejstarší gotické jádro stavby se částečně kryje s některými konstrukcemi současného tzv. horního hradu, zejména pak s jeho nejužším jižním křídlem s neobyčejně masivním zdívkem, místy až 360 cm silným, na základech o síle pěti metrů. Blok mohutného zdiva, který přesahuje do západního křídla, snad ukrývá základy věže původního hradu, který měl pravděpodobně tvar blokového typu, tehdy hojně stavebníky používaného. Tuto podobu si hrad udržel až do poloviny 15. století (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Postupně role Mírova klesá. Až v polovině 16. století nastává změna. Na hrad byla přemístěna i správa svitavského panství. I nadále však sloužil jako pohodlné a bezpečné sídlo olomouckých biskupů. Výnos panství byl tehdy na třetím místě za Kroměříží a Vyškovem. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

Další významnou změnu pro panství, ale i hrad přinesl biskup Marek Khuen. Ten se postaral, že mírovská pevnost byla rozsáhle přestavěna v renesančním stylu o rozloze, která v podstatě odpovídá dnešnímu stavu. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

Roku 1639 vpadly švédské oddíly na Moravu. Mírov byl tedy narychlo opevňován. Na hrad byly dodány velké bombardy. Na hradbách stálo 100 kusů děl různých ráží. Po vypálení města Svitavy se v červnu 1639 Švédové objevili před branami Mohelnice. Mírov tehdy ještě nenapadli. Po neúspěšném útoku na Mohelnici se stáhli jen blíže k Mírovu. Zde se u Křemačova střetli s hlídkou z hradu. V přestřelce padli tři mírovští. Císařská armáda pod vedením biskupa Leopolda Viléma pak donutila Švédy území Moravy opustit, i když ne na dlouho. Roku 1642 prorazil švédský generál Torsterson (více o tomto generálovi v kapitole Pověst o generálu Tortensonovi a čertu) u Svídnice obranu země a v červnu jeho oddíly zaútočily na Mohelnici znovu. Švédští vojáci zabili mnoho obyvatel a město vypálili. Dne 19. června 1643 Švédi oblehli Mírov. Mírovská posádka pod vedením hejtmana Alexandra Vinarského téhož dne složila zbraně. Hrad byl vydán švédskému vojsku. Do rukou Švédů (jak tomu tak u takových tažení bývá) tehdy padlo mnoho cenností a peněz odvezených sem z Mohelnice do úschovy. Bernard Vinarský z Kříšova, který patřil mezi obránce hradu před švédskými nájezdníky, si stěžoval, že přišel o všechno a z hradu odešel jen v jedné košili. Švédové, se podle dochovaných pramenů chovali slušně. Jejich ležení se tehdy rozkládalo na ploše mezi Mírovem a Mohelnicí. Jejich štěstí však nemělo dlouhého trvání. Již za měsíc, v červenci 1643 byl oddíl 400 švédských mušketýrů hradní posádky přepaden a zajat. Generál Torsterson byl nucen nechat vysoké švédské generály vyplatit (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

5.3 Korekční domy pro kněží

Kdy ale začal být hrad vězením? Už na konci 14. a začátku 15. století byla mírovská pevnost považována za vězení pro provinilé biskupské služebníky. Zřejmě žádný z tehdejších vězňů jistě nemohl ani předpokládat, že ještě 600 let po jejich věznění budou ve zdech hradu, v podmínkách nesrovnatelných se středověkem, přebývat vězni. Je pravděpodobné, že ti, kteří zde byli věznění kolem roku 1390, nebyli vůbec prvními vězni drženými na tomto hradě. Lze tvrdit, že s největší pravděpodobností je dnes jednou z nejstarších dosud fungujících věznic v Evropě. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

5.4 Vznik věznice

Zrušení kněžské káznice proběhlo roku 1848. Pevnost byla postupně vyklizena, a následně opuštěna. Z objektu bylo odvezeno všechno od nábytku, sochy, po zdobné prvky na fasádě. Poslední inventář byl vydražen veřejně v říjnu 1855. Roku 1849 byla zahájena jednání

mezi Moravským místodržitelstvím a olomouckým arcibiskupstvím o možném prodeji stavby státu za účelem zřízení státní trestnice. Důvodem těchto úvah byla přeplněnost trestnice na Špilberku. Původní odhadní cena hradu byla vyčíslena na 180 000 zlatých, postupně cena snížena až na 54 000 zlatých dvacátého dubna 1855 dal císař František Josef I. souhlas s prodejem hradu Mírova státu. Kupní smlouva je datována ke dni dvanáctého července 1855 a k předání objektu hradu došlo prvního června 1857 (Křupka, Trunda Wilhelm, 2008).

5.5 Věznice Mírov od roku 1858 po současnost

5.5.1 První léta na Mírově

Dvacátý šestý srpen je dnem, kdy se začaly psát dějiny mírovského vězení, když jsou přivezeni první trestanci z brněnského Špilberku. Délky trestů prvních provinilců odsouzených k trestu odnětí svobody byli od 13 měsíců do 10 roků.

Zpočátku bylo na Mírově uvězněno bezmála tisíc vězňů. Roku 1870 jejich počet klesl na 736 mužů, z nichž devět bylo odsouzeno na doživotí. Správa trestnice a péče o odsouzené byla v tehdejší mocnářství svěřena ženským řeholním řádům. Na Mírově to byly sestry Kongregace sv. Karla Boromejského, které převzaly ústav do vlastní režie 1. března 1859.

V roce 1887 se začalo s výstavbou sídliště pro dozorce (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

5.5.2 Mírovská věznice po vzniku Československa

Dvacáté století přineslo ve společnosti mnoho změn. Prvním bodem, který výrazně hýbal světem, byla I. světová válka 1914 – 1918. Na mapě Evropy se odehrála řada změn v geografii států, některé říše zanikly a nové státní útvary vznikly. 28. října 1918 byla vyhlášena samostatná Československá republika.

V takto významný den došlo k událostem hodným zaznamenání. Citujeme z kroniky, jejíž zápis pořídil vězeňský duchovní správce Jan Hrubý. Dopodrobna v něm vyličil dramatickost prvních dnů svobody.

„V Praze ustavil se Národní výbor...Dvouhlavý orel znak to rakouského státu sňat z úředních budov a úřady státní, vojenské, samosprávné vzaty do přísahy...Jinak tomu však bylo ve městech a krajích národnostně smíšených...Na mnohých místech zřizovány proto ihned německé národní výbory, jež jaly se přebírat úřady ve svou správní moc, aby nemohly býti zabrány výborem českým...Tak tomu bylo i v okrese zábřežském a také zde, na Mírově...

Odebral jsem se k panu řediteli Smitkovi...Pan ředitel, rodem Pražan a Čech, nevěděl dosud ničeho o převratu...měl jiné starosti, než aby se staral o politické události...Já jsem mu řekl, že, jak mu asi již povědomo, dnes, to jest 28. října, proklamována naše státní samostatnost...že na rozkaz z Prahy ustavil se v Zábřeze národní výbor a v nejbližších dnech bude přejímati státní úřady a ústavy v okrese, a tedy i naši trestnici, a sdělil mu, že byli u mne trestanci s dotazem, co bude 4. listopadu s císařskými bohoslužbami, a žádal jej o direktivu. Zbledl a hleděl na mne, jako by nechápal, co chci a co pravím...A tu mi řekl pln rozhořčení toto: „Já jsem důstojník a úředník rakouský. Jako takový přísahal jsem věrnost císaři a nepředám trestnici nějakému „Vopršálkovi“, který sem přijde. Co se bohoslužeb za císaře týče, ty budou, a kdyby se protivil někdo z trestanců, toho potrestám“ (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008, in Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949).

Vztah ředitele Emila Smitky k novému státoprávnímu uspořádání nebyl vlastenecký. Svědčilo o tom i to, že když P. Hrubý po vyhlášení samostatnosti republiky jej žádal, aby mohl vykonat děkovnou bohoslužbu za vznik samostatného Československa, ředitel mu vykonání bohoslužby nedovolil. P. Hrubý si dodal odvahy. Vypravil se do Prahy, kde jednal přímo s ministrem spravedlnosti dr. Františkem. Ten jej pověřil, aby sepsal své požadavky a následně je odeslal na ministerstvo.

Hrubý žádal, aby dosavadní ředitel Smitka byl odvolán a aby i další úřednická místa byla postupně předávána podle možnosti Čechům, aby byla náprava v poměru německých a českých dozorců, aby polští trestanci i s jejich duchovním byli odesláni do Polska. Posledním požadavkem bylo, aby na Mírově byla zřízena česká škola, do níž by mohly chodit děti českých zaměstnanců trestnice (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Ministerstvo odvolalo dosavadního ředitele (i z důvodu několika žalob na něho, jak se choval k zaměstnancům během války). Jistě mu přitížila i skutečnost, že po vyhlášení československé samostatnosti pozdě a s nelibostí dal z věznice odstranit obrazy císaře a německé nápisy.

Na místo ředitele byl vypsán konkurz. Zájemců bylo mnoho a po období sporů a intrik byl na Štědrý den roku 1919 jmenován vrchním ředitelem věznice Antonín Scheufler. Hrubý o něm napsal, že to byl „Čech ne jménem sice, ale srdcem“ (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008, in Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949).

Další úspěšnou snahou Hrubého bylo, když po prázdninách roku 1919 byla na Mírově otevřena i česká menšinová škola, do níž se přihlásilo 46 dětí. Roku 1919 byla zrušena povinná účast vězňů na bohoslužbách.

Mírov se stal jednou z devíti československých trestnic. V prvních letech byla trestnice přeplněna, byli zde umístěni nepolepšitelní zločinci z celé Moravy, z nichž devět bylo odsouzeno na doživotí. Zajímavostí je, že roku 1919 zde byl krátce uvězněn i kněz, zakladatel Slovenské ľudové strany Andrej Hlinka.

Roku 1921 se konalo první sčítání lidu v Československu. V mírovské trestnici toho roku ubytováno 531 mužů, z toho 339 Čechů, 152 Němců, třicet Poláků, po dvou Slovácích a Italech, čtyři Židé, jeden Maďar a jeden Ukrajinec. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

Po roce 1922 začala výrazným způsobem klesat zločinnost. Přesto bylo v roce 1924 v mírovské trestnici umístěno 565 trestanců. Součástí života odsouzených je práce ve věznici. Největší počet mužů byl zaměstnán výrobou papírových sáčků, dalším pracovištěm byly dílny – krejčovská, tkalcovská, obuvnická a truhlářská. Větší počet trestanců byl zaměstnán při nádenických pracích. Práce neschopných bylo sedm mužů a z nedostatku pracovních příležitostí nemohlo být zařazeno do pracovního procesu devět mužů.

Rok 1930 přinesl i jednu zajímavost. Mírovská trestnice měla nej-; byl zde totiž ubytován nejstarší trestanec v Československé republice. Jednalo se o devětsedmdesátiletého člověka. Odsouzený byl trestán už několikrát, do uvedeného roku strávil ve vězení celkem 48 let, tedy více než polovinu života, přičemž nejdelší jemu vyměřený trest byl na 14 roků. Podle jeho vyjádření se ve vězení cítil zcela spokojen.

V období třicátých let došlo v Československé republice k velkému pokroku vězeňství, čímž se stát mohl v tomto ohledu směle vyrovnat ostatním vyspělým evropským zemím

V dubnu 1931 se v trestnici hrálo první divadelní představení pro trestance v republice. Divadelní hra se jmenovala Mrak. Hra sklidila nadšený potlesk obecnstva. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

Zajímavou osobou mírovské věznice 30. a 40. let minulého století byl MUDr. Augustin Mrha. Doktor Mrha se narodil se třicátého července 1874 v rodině mírovského lékaře MUDr. Josefa Mrhy. Po vystudování vysoké školy se stal vězeňským lékařem. V polovině roku 1930 byla trestnice v Mírově přeměněna na ústav pro nemocné trestance, vrátil se doktor. Mrha zpět. Nastoupil zde ve funkci vrchního ředitele tohoto ústavu. Po roce 1938 zde působil jako lékař pro věznici gestapa až do konce války. Jednalo se pro něj o jakousi degradaci, protože z postavení vedoucího ústavu se stal jen vedoucím lékařem, i když se mu dostalo titulu Regierungssanitätsrat (vládní zdravotní rada). Německou okupaci přijal nejen jako historickou nutnost. Dále se například aktivně podílel na týrání vězňů tím, že se nechoval jako opravdový lékař, vědomý si Hippokratovy přísahy.

Novinář Jaroslav F. Němeček, který část okupace prožil jako mírovský vězeň, o něm napsal: „Na Mírově tomu říkali lékařská prohlídka. Asi třicet nově přichozích vězňů stálo v čekárně před lékařovou ordinací. Šlo to jako na běžícím pásu. Nikdo se v ordinaci nezdržel déle než jednu až dvě minuty. Prostě tak dlouho, kolik času potřeboval písař, aby mohl do knihy zapsat stereotypní nález: „Mittlere geschlossene Tuberkulose, arbeitsfähig.“ (Středně těžká uzavřená tuberkulóza, schopné práce.) Sanitní rada dr. Mrha seděl v křesílku...Sedmdesát let mu dávno dávalo právo vzdát se služby a jít do penze. Ale pan Sanitätsrat nešel. Sloužil věrně Hitlerovi, plnil příkazy a uznával umírající za schopné práce. Po revoluci před lidovým soudem však také našel jedinou omluvu: „Nemohl jsem se vzepřít, musel jsem poslouchat rozkazy, bál jsem se.“ (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008, in Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949) Jedenáctého prosince 1945 byl doktor Mrha zatčen a odsouzen podle § 3/1 retribučních dekretů k trestu šesti let vězení. Bylo mu nařízeno, aby trest vykonával v mírovské trestnici. Místo vězeňského lékaře nebylo po válce obsazeno, pracoval i ve výkonu trestu jako lékař nadále až do dvacátého prvního března 1950, kdy ve vězeňské nemocnici zemřel na selhání srdeční činnosti. Po smrti bylo tělo předáno rodině, která jej dala pohřbit do rodinného hrobu na mírovském hřbitově. O jeho hrob je dodnes pečováno (Wilhelm, 2008).

5.5.3 Vyhlazovací tábor za II. světové války

Jako svědectví, že se mírovská věznice stala v době druhé světové války vyhlazovacím táborem, svědčí počty úmrtí vězněných a týraných osob. Z vedené matriky zemřelých se dovídáme tragická čísla o stoupajícím počtu úmrtí za dob války.

Zatímco v roce 1940 přímo ve věznici nezemřel nikdo, roku 1942 se jednalo už o 15 vězňů, o rok později o 248 úmrtí. Následující rok 1944 umírá v mírovské věznici 302 vězňů a za první čtyři měsíce roku 1945 skončili zde život 102 vězni.

Během válečného období zde tedy přišlo o život celkem 666 osob. Největší množství obětí bylo polské národnosti. Smrt v mírovském věznění našlo za II. světové války 137 Čechů. To znamená, že v posledním období války takřka nebylo dne, aby ve věznici někdo nezemřel. Většiny zemřelých má v matrice uvedeno datum a místo narození, jména rodičů, náboženské vyznání, údaj, zda kněz umírajícího zaopatřil, kdo jej pohřbil, a číslo hrobu, do něhož byl nebožtík uložen. Posledně jmenovaný údaj byl velmi důležitý, protože po válce mohly být podle něho pozůstatky pohřbených identifikovány a vyzvednuty. Tolik obětí válečného teroru vedlo k rozšíření vězeňského hřbitova. (V roce 1967 byl na bývalém

vězeňském hřbitově ve shodě s polskými zastupitelskými úřady vybudován památník) (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Věznice v době II. světové války měla deset oddělení. V prvním oddělení, umístěném v budově u vchodu, byly samoty. Do druhého oddělení byli umísťováni zdraví vězni. Třetí oddělení byl „Lazarett“- vězeňská nemocnice. Čtvrté oddělení obývali vězni nemocní tuberkulózou. Ti byli nuceni pracovat při výrobě kartáčů. Páté oddělení, největší ze všech, bylo plné lidí, kteří chodili na práci ven. Vězni byli zaměstnáni i v Mohelnici v továrně Siemens-Schuckert-Werke, aby nahradili německé dělníky, kteří museli narukovat na frontu. Speciální postavení měli vězni ze šestého oddělení. Zařazení sem byli muži s řemeslnou specializací, jako např. zámečníci, kováři, hodináři, aj. Nejobávanějším oddělením bylo oddělení číslo sedm. Zde byli umístěni s těžkou tuberkulózou. Ten, kdo se sem dostal, byl prakticky odsouzen na smrt. I přes všechny těžkosti všichni sem zařazení vězni byli nuceni v nelidských podmínkách pracovat na tkaní látek. Sedmé oddělení mělo i vlastní márnici. Osmé, deváté a desáté oddělení sloužily jako dílny.

Denní režim byl pro odsouzené stejný. Budíček byl o páté hodině ranní, následovala snídaně, k níž se podávala trocha hořké kávy. Po snídani následoval nástup do práce. V půl dvanácté se roznášel oběd do cel. Od jedné hodiny do večera se opět pracovalo. Večere se opět podávala v celách. Volným dnem byla pouze neděle.. Trestanci mohli navštěvovat bohoslužby ve vězeňském kostele.

Pro hrad a nepochybně i pro celý Mírov i jeho okolí, celou Českou republiku byla doba německé okupace kapitolou jistě nejsmutnější v moderních dějinách a nejspíš v celé historii vůbec (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

5.5.4 Změny po komunistickém převratu roku 1948

Díky osvobození spojenců – ze západu americkou armádou vedenou generálem Pattonem a na východě maršálem Koněvem na východě se život po zvlíh války vracel do normálu. Běh události ale zcela změnil nástup komunistů po „vítězném únoru“ roku 1948.

Nejen v životech obyvatele, ale i prostředí věznic v Československu, tedy i v poměrech na Mírově se mnohé podstatně změnilo. Důležitou osobou zeť prezidenta Gottwalda Alexej Čepička. (Wilhelm, 2008)

Doktor Jan Uhlík v Českém vězeňství č. 3/1994 píše: „*Po roce 1948 se stalo vězeňství v nebývalé míře užívaným až zneužívaným nástrojem politické moci a významnou složkou represivního systému nastupujícího totalitního režimu*“ (Uhlík, 1994, in Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Co se početního stavu vězňů týká, ten byl v roce únorového převratu podstatně vyšší než v současné době. Na začátku roku 1948, si na Mírově odpykávalo trest 1794 vězňů. V průběhu roku ubylo 204 vězňů, přišlo 201 nových trestanců, takže na konci roku jich bylo v evidenci 1791. Zajímavým číslem disponuje kolonka útěků. Během roku se podařilo uprchnout 53 vězňům! V roce 1949 vznikla ve věznici samospráva vězňů. Jejím úkolem bylo, aby se stala pomocným prostředkem k upevňování kázně odsouzených. Měla na starosti i vedení ústavní knihovny a organizovala různé zájmové kroužky a rovněž začala vydávat vězeňský časopis, za jehož obsah však odpovídal politický pracovník vězeňské služby (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Po vítězství komunistické strany v únoru 1948 zesílily tendence změnit vězeňskou správu. Úkolem se stalo převedení vězeňské správy z resortu ministerstva spravedlnosti pod ministerstvo vnitra, které bylo pak pověřeno zřizovat tábory nucené práce (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

5.5.5 Tábor nucené práce

Dvacátého pátého října 1948 přijalo Národní shromáždění zákon o táborech nucené práce. Jak už je uvedeno v práci výše zřizovatelem místo ministerstva spravedlnosti se stalo ministerstvo vnitra. Na ministerstvu bylo ustaveno samostatné oddělení, z něhož se nakonec stala správa TNP. Bylo jmenováno celkem 19 tříčlenných příkazovacích komisí. Úkolem těchto komisí bylo rozhodovat o tom, kdo bude – obvykle bez rozhodnutí soudu – zařazen do některého z 37 TNP na území Československa.

V lednu 1949, se sešel vojenský komitét KSČ, ve kterém zasedli nejvyšší představitelé vládnoucí strany - její předseda Klement Gottwald a generální tajemník Rudolf Slánský - spolu s ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou, jeho náměstkem generálem Bedřichem Reicinem a s generály Šimonem Drgáčem, Vladimírem Drncem a Jaroslavem Procházkou. Organizační výbor rozhodl, že bude zřízen zvláštní tábor nucené práce pro bývalé důstojníky a rotmistry, kteří byli po únoru roku 1948 z armády propuštěni. Do konce roku 1949 bylo z armády propuštěno přes 2 900 důstojníků z povolání. Většina z nich se pak sešla na Mírově. Jak se o důstojníky (hlavně v prvním období tábora) pečovalo, svědčí ta skutečnost, že, generál Jaroslav Hrabovský, plukovník Jiří Souhrada a podplukovník Bohumil Dítě tamější nelidské podmínky nepřežili. Jiní, jako např. plukovník Antonín Kostrhún a mnozí další psychicky zdeptaní, po propuštění spáchali sebevraždu, protože nemohli snést představu, že jsou sledováni StB. Další desítky z nich doplatily za pobyt na Mírově podlomeným zdravím. Autentické svědectví o TNP na Mírově nabídl plukovník Jaroslava Poura, který patřil

k těm, kteří táborem prošli. „Byli zde i důstojníci, kteří přežili za okupace fašistické koncentráky a věznice. TNP Mírov byl uprostřed věznice na třetím nádvoří a střežili ho příslušníci SNB, mladí, ambiciózní, prochnutí marxisticko-leninskou teorií. Jejich ambicióznost se projevovala psychickým i fyzickým ubližováním. Lidé v celách se museli po oslovení člena ostrahy hlásit jako chovanec s číslem. Ze 3. nádvoří nebylo možno utéci. Na dvoře (cca 250 m²) se mohli internovaní pod čtyřmi samopaly občas půl hodiny procházet. Oblečení bylo civilní, jak kdo byl zatčen. Ostrahu, bydlení a vězeňskou stravu v kalorické hodnotě pro nepracující internované spláceli po propuštění v r. 1951 částkou 1100 Kč za měsíc, přičemž je ministerstvo obrany a úřad práce povolaly na manuální práce... Internovní tábor (TNP) Mírov měl zvláštní charakter jako tábor pro fyzickou likvidaci důstojníků a měl se stát obdobou Katyně, kde byli zajatí polští důstojníci povražděni sovětskou NKVD.“ (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

Umístění tábora na Mírově bylo nepochybně zvlášť vybrané. Prostory zdejší věznice se nachází daleko od centra, zcela mimo města, neboť tábor neměl být příliš na očích. TNP dostal vyčleněný prostor v jižní části hradu, dobře oddělené vězním traktem od ostatních částí věznice. Podle vzpomínek bývalých zaměstnanců věznice ani oni nijak nejen s vězněnými důstojníky ani s veliteli tábora nepřišli do styku. O umístění TNP právě na Mírově rozhodli ministři spravedlnosti a vnitra. Celá záležitost byla předem projednána i s velitelem zdejší věznice Miloslavem Červenkou. A tak na mírovském hradě, kde došlo k velkému stěhování, existovaly vedle sebe dvě instituce – dosavadní státní věznice spravovaná ministerstvem spravedlnosti a TNP řízený ministerstvem vnitra. Velitelem zdejšího TNP byl jmenován Oldřich Kohlíček. Kohlíček v táboře užíval krycího jména Skála nebo Skala. Narodil se roku 1923 v Praze. Po ukončení základního vzdělání se vyučil radiomechanikem. Když se prvního srpna 1945 přihlásil do Sboru národní bezpečnosti, bylo mu dvacet dva let. Od ledna do května roku 1946 byl zařazen do poddůstojnické školy SNB v Praze. Poměrně rychle prošel povyšováním. A to ze svobodníka na strážmistra. Jeho prospěch při absolvování školy byl hodnocen jako velmi dobrý; mezi 132 účastníky školy byl čtvrtý nejlepší. Sloužil nejdříve v Žacléři. Od ledna 1949 prošel velmi dobrou školou v proslulém jáchymovském TNP, odkud přišel jako velitel TNP na Mírov. Jeho zástupcem se stal strážmistr Čestmír Carbol, který v táboře užíval krycího jména Mirek nebo Malý Mirek. Byl o rok mladší než Kohlíček, narodil se v roce 1924 v Morávce, okres Frýdek-Místek. Když vyšel tehdejší měšťanskou školu, vyučil se strojním zámečnickem. Příslušníkem SNB se stal prvního srpna 1945. Následně absolvoval šestiměsíční školu SNB v Holešově. Do vedení TNP na Mírov nastoupil současně s Oldřichem Kohlíčkem (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

„O umístění „chovance,“ jak byli věznění ve všech TNP úředně označeni, pečovalo na Mírově 150 pečlivě prověřených příslušníků Sboru národní bezpečnosti, které vybralo jeho krajské velitelství v Olomouci z příslušníků SNB v celé republice, a několik pracovníků StB ze správy TNP v Praze. Kromě nich neměl nikdo jiný dovolen přístup do uvedené části věznice, v níž byl TNP umístěn. V dokumentech z té doby se zachoval dopis, v němž jsou uvedena jména těch, kteří mají vstup dovolen“ (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008, in Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949).

Chovanci byli zavíráni ve velkých společných celách. Neměli povolenu četbu (knihy i tisk), nesměli hrát společenské hry. Zakázáno měli přijímat návštěvy. Za pobyt v táboře museli platit. Práce zpočátku nebyla vůbec placena. Až téměř po roce byli zaměstnáni výrobou dřevěných metrů pro firmu Logarex a výrobou vycpávek do šatů pro firmu Oděvní průmysl v Prostějově. Práce byla velmi špatně placená. Řada z nich musela po propuštění z tábora pobyt v TNP doplácet.

Ačkoliv TNP byl pečlivě střežen, přece jen se během existence tábora dva věznění důstojníci pokusili o útěk. Jedním byl Antonín Petrák, který však hned při útěku byl přistižen a pak před spoluvězni surově zbit. Druhým byl Josef Buršík, který byl převezen do vojenské nemocnice v Olomouci. Tam byl umístěn v suterénu, v místnosti, kde se celý den muselo svítit. Přesto se mu útěk podařil.

O jejich působení tam nejlépe hovoří zápisy z vyšetřování, ke kterým došlo koncem listopadu a začátkem prosince 1950. Při jejich čtení nám nejspíš napadne otázka, jakou odpovědnost na sebe vzal ten, kdo pověřil takovou funkcí a odpovědností dva nezkušené mladíky, kteří měli pečovat o převýchovu důstojníků československé armády, kteří už měli životní zkušenosti a z nichž někteří za obou světových válek nasazovali své životy v boji za svobodu své země. A o jakou převýchovu chovanců šlo, je zcela zřejmé z jednání obou. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

O krutosti a nelidském přístupu dozorců ale i vedoucích pracovníků tábora svědčí řady výpovědi chovanců. Jedním z nejstarších chovanců byl plukovník Antonín Kostrhún. Plukovník Kostrhún přišel na Mírov v dubnu 1950. Jakého přijetí se dostalo téměř 60 letému plukovníkovi od strážmistra, který byl o 40 let mladší, se dovídáme z plukovníkovy výpovědi dne 6. 12. 1950: *„Dne 19. 4. 1950 jsem byl eskortován z TNP v Brně na Mírov a po příchodu jsem byl v přijímací kanceláři prohlédnut. V té době vstoupil mně neznámý civilista vysoké postavy, o němž jsem se až později dověděl, že je to velitel tábora Skála. V té době jsem měl 39° horečky a jelikož jsem měl revmatické bolesti, stál jsem volně. Tento počal na mne křičet, proč nestojím v pozoru a ptal se, čím jsem byl...řekl jsem mu, že jsem plukovník v. v., jsem*

nucen nosit brýle, mám jen jedno oko a druhé jsem ztratil v první světové válce. Ten mi pak nařídil, že mám sundat brýle...současně jsem podotkl, že jsem invalida na 55 procent. Načež zakřikl: ‚Já vám kašlu na vaši invaliditu...sundejte ty brýle‘. Já jsem pak brýle sundal, sklopil zrak, přičemž jsem zpozoroval, jak vsunul pravou ruku do kapsy kalhot. Pak ruku rychle vyndal a touto mě udeřil do levé čelisti. Tvrdím s rozhodností, že pomocí tvrdého předmětu mě udeřil, přičemž jsem začal krváčet z úst a ucítil jsem kus zubu a plombu v ústech...“

Chovanec Alfons Fišer, dělník, jeden z mála civilistů v mírovském TNP, vypověděl 6. 12. 1950: „...později jsem zjistil, že je to velitel tábora. Zeptal se mě, zdali jsem Alfons Fišer, a když jsem mu řekl, že ano, v tom okamžiku jsem dostal facku po levé straně tváře a než jsem se nadál, měl jsem i druhou. Zakryl jsem si tvář, dostal jsem kopanec do levého stehna, úder pěstí do břicha. Chránil jsem si břicho a měl jsem facky znovu... Krev mi tekla z nosu, z úst a měl jsem strach, aby mi nerozbil chrup...Mezitím, co jsem byl bit, mi bylo řečeno, já tě naučím ty smradlavý žide. Z kanceláře jsem šel na samotku, jelikož jsem měl tvář a zvláště levé oko a nos hrozně zřízen...Na samotce jsem byl asi jeden měsíc...“

Chovanec František Kryštof (nar. 20. 3. 1891), důstojník z povolání, vypověděl téhož dne: „28. 9. 1949 jsem byl velitelem, tehdejším strážmistrem Skálou, odveden ze své ubikace do prázdné místnosti na oddělení 9 o jedno poschodí výš...nařídil mi, abych si vyzul boty, lehl na postel, načež dvojnásobně svinutou šňůrou od elektrického vedení mrskal mě nejdříve po chodidlech, potom na ruce a pak přes obličej, hlavně přes oči a lámal mi prsty levé ruky...Nebyl jsem okamžitě propuštěn proto, že...nesu příliš znatelné stopy na obličejí po týrání. Zůstal jsem sám na samovazbě po tři dny...“

Chovanec Ján Bohunický (nar. 24. 12. 1913), štábní kapitán, uvedl ve své výpovědi rovněž 6. 12. 1950: „...po příchodu jsem byl prohlédnut v přijímací kanceláři. Pojednou vstoupil do místnosti mně neznámý muž v civilním šatě a ptal se mě, jakou mám hodnost. Já jsem odpověděl, že jsem štábní kapitán na dovolené, a on mi na to odpověděl: Ty k...o, ty s...o, neumíš se postavit do pozoru? Přitom mě uhodil do tváře...Nato mě dotyčný znovu udeřil rukou po levé tváři a byl jsem zasažen do levého ucha. V důsledku úderu počalo mi ucho krváčet. Po dalším pobytu v táboru jsem zjistil, že se jednalo o šstrážm. Mirka“

Podobně vypovídali štábní kapitán Vilém Murcek, František Stýblo, Martin Polachovič a další.

V Olomouci byli u soudu vyslýcháni i příslušníci SNB štábní strážmistři Bedřich Pavlík, Stanislav Šmíd, František Kalandra a František Markvart. První z nich vypověděl (8. 12. 1950): „Na Mírově jsem měl vlastní motocykl, který jsem občas používal ke služebním cestám. Mimo toho jej používali ke služebním cestám Kohlíček a Carbol. Na úhradu projetého

benzinu jsem dostal lístek na benzin nebo mi dali služební benzin...Společně s jinými příslušníky SNB na Mírově jsem se zúčastnil soukromých jízd osobním autem (služebním) do Mohelnice, Zábřeha, Šumperka, Olomouce a také do okolí Mírova...“

Poslední ze jmenovaných uvedl: *„Během té doby, kdy bylo do TNP dodáno služební osobní vozidlo, tak jsme společně s příslušníky SNB jezdili na soukromé cesty, které byly konány ponejvíce v sobotu a v neděli do Mohelnice, Loštic...pokud je mi známo, velitel Kohlíček vždy prohlašoval, že má dovoleno používat vozidel k soukromým jízdám...Je mi známo, že velitel Kohlíček bil asi před měsícem chovance Polachoviče, ale sám jsem při tom nebyl přítomen. Byl jsem na chodbě a slyšel jsem chovance křičet, ale slova, jaké tehdy pronesl, mi není známo. Pak jsem slyšel, že byl také pobit chovanec Tomášek...“* (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Prvního března 1951 nižší vojenský soud v Olomouci rozhodl, že Oldřich Kohlíček a Čestmír Carbol, že oba se odsuzují. První na tři roky odnětí svobody z důvodu, že na úkor chovanců získal částku 7 250 korun, používal služební vozidlo k soukromým účelům a soustavně bil chovance. O trestu za týrání internovaných nepadlo v soudním verdiktu ani slovo. Komunistický soud fyzické násilí na chovancích zřejmě (bohužel z humánního pohledu) považoval za něco, s čím se muselo počítat. Oba odsouzení se odvolali k Vyššímu vojenskému soudu v Trenčíně. Trenčínský soud Kohlíčkovi trest ponechal a Carbolovi jej snížil o půl roku. Rozsudek nabyt platnosti a soud navrhl, aby oba byli propuštěni od SNB. Trest si odpykávali ve vojenském vězení v Opavě. Později byli oba bývalí vedoucí mírovské TNP propuštěni s podmínkou (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Roku 1951 byl TNP Mírov zrušen. Místo něj vznikl nápravně pracovní tábor (NPT). Věznice mohla tedy využít všechny své prostory, ne jen část z nich (Uhlík, 1994).

5.6 Mírovská věznice dnes

Komunistický režim trval v Československu dlouhých 41 let (únor 1848 – listopad 1989). V průběhu bezmála půlstoletí změnila mírovská věznice několikrát svůj název či poslání (tábor nucené práce, nápravný pracovní tábor, aj.). Obrat k lepšímu nastal po roce 1960. Snížily se počty politických vězňů a s odsouzenými se začalo výchovně pracovat cíleněji a ve spolupráci s odborníky – určitá forma humanitního přístupu k odsouzeným. Konec období komunistického režimu je spojen s obavami o osud ústavu, jelikož bylo rozhodnuto, že bude uzavřen. Nakonec se tak nestalo a roku 1990 bylo rozhodnuto, že vězení na Mírově zůstane.

Současná mírovská věznice je klasifikována jako věznice se zvýšenou ostrahou. Složení oddělení na mírovské věznicí je následující: *s dozorem, s ostrahou, oddělení se zvýšenou*

ostrahou, oddělení se zvýšenou ostrahou se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování ve věznici se zvýšenou ostrahou. Kapacita věznice poskytuje 369 míst. Největší ubytovací místnost má 18 lůžek. 32 světnic je určeno pro dva vězně. Věznice „nabízí“ i jednolůžkové světnice, kterých je v současné době osm (Vězeňská služba České republiky [online] 2020 O nás).

Snahou věznic je, aby co nejvíce trestanců mohlo ve vězení pracovat. Mírovská věznice se pyšní zaměstnaností okolo 66%, což je velmi dobré číslo. I sami vězni se obvykle snaží, aby mohli ve vězení pracovat. Nasnadě je několik důvodů, např.: plat, rychlejší ubíhání času, změna stereotypu, aj. Jsou ale i vězni, kteří pracovat nemohou či nesmí. Věznici nemocní a vězni, kteří jsou nebezpeční pro sebe i další vězně jsou zbaveni možnosti práce ve vězení.

Ředitelem věznice je vrchní rada plk. Mgr. Roman Mišák, který ve funkci ředitele věznice nahradil plk. Mgr. Vladimíra Langa.

Obrázek č. 2 – Zadní trakt věznice Mírov

Zdroj: Vězeňská služba ČR [online]

5.7 Útěky v historii Mírova

Každý člověk nese ve svém srdci touhu po svobodě. Tato touha vzrůstá, když se ocitne za zdmi věznice. I když sama věznice už svou podstatou svého poslání brání odsouzeným v jejich touze po svobodě. Během dlouhých staletí existencí vězeňských institucí prokazovaly a prokazují tisíce a tisíce vězňů nezdolnou touhu po svobodě bez ohledu na riziko, které potřeba podstoupit k cestě za svobodou. Jejich povětšinou zoufalé činy svědčí o tom, že uvedenou základní lidskou touhu nelze za žádných okolností a v žádné době zcela potlačit (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Mírovská věznice není v tomto případě světlou výjimkou potvrzující pravidlo. I v dobách před snad nejnámějším a ve sdělovacích prostředcích tolik přetřásaným, pochopitelně ovšem značně odvážným útekem Jiřího Kajínka, o kterém se blíže zmíníme dále, se ve zdejší kraji tradovalo, že z Mírova se snad nikdy nikomu nepodařilo a nepodaří uniknout. Toto tvrzení je značně přehnané (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

V současnosti se už zřejmě nikomu nepodaří spočítat, kolik vězňů se o útěk pokusilo, a ani nevíme, kolik pokusů bylo úspěšných a kolik se jich nezdařilo. Panuje přesvědčení, že jen popis všech zaznamenaných „nedovolených opuštění hradu“ v dávné či nedávné minulosti trestního ústavu na Mírově by i v této bakalářské práci přidal několik desítek dalších stran. Což o to, čtení by to bylo nejspíš zajímavé.

Považuje se za málo pravděpodobné, že by se během několika prvních desetiletí existence trestnice na Mírově nikdo nepokusil dostat na svobodu. Je docela možné, že tehdy se útěk trestance nepovažoval za natolik mimořádnou událost, aby se o něm musel uchovávat zápis v archivu. První záznam o útěku vězňů pochází až z roku 1905, kdy 16. dubna uprchli hned tři. Známe i jména „uprchlíků“ – Józef Bącznay, Wilhelm Nitscher a František Potužník. (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008)

„Zcela jinak tomu však bylo v období mezi oběma válkami, v samostatném Československu. Už v roce 1920 se podařilo uprchnout dvěma trestancům a v následujících letech docházelo k útěkům z trestnice celkem pravidelně. Navíc je překvapující, že ve statistických formulářích, do nichž se pravidelně zapisovaly početní stavy vězňů, existovala dokonce i kolonka uvedená údajem „počet uprchlých trestanců“. Pokud jsou naše záznamy z té doby úplné, tak je skutečností, že v letech 1920 až 1936 se každoročně, s výjimkou roků 1929 a 1932, podařilo někomu z věznice uprchnout. Šlo zpravidla o jednoho či dva trestance. Ve všech těchto prvorepublikových útěcích jsou známá i jména. Největšímu počtu, pěti trestancům, se podařilo uprchnout v roce 1922. Z těchto zachovalých údajů o počtu

uprchlíků se však nedovíme, zda se je podařilo chytit a případně vrátit nazpět.“ (Krupka, Trunda, Wilhelm, 2008, in Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949).

V období druhé světové války byl zaznamenán pouze jeden útěk. Oním uprchlíkem byl Karel Sládek. Jeho útěk skončil smrtí vězně buď přímo při samotném útěku, nebo později v nemocnici. K této úvaze nás přivádí zápis z úmrtní matriky.

Období poválečné po rok 1952 bylo zaznamenáno v jednotlivých letech útěků či zmařených pokusů o útěk z vězení podstatně více. V roce 1946 uprchlo nebo se o útěk pokusilo 18 osob. Následujícího roku to bylo 36 vězňů, což je námi zjištěný nejvyšší počet během jednoho kalendářního roku. Musí se podotknout, že ne všechny útky a pokusy o ně se uskutečnily přímo z věznice. Mnoho vězňů uprchlo při venkovních pracích, když byli zaměstnáni mimo věznici, např. na polích, v lese či lámali kámen. Jak už bylo zmíněno, řada vězňů byla na útěku i v dalších letech, zejména v roce 1948 a 1949, vesměs z pracovních táborů mimo věznici, kde dozor vykonávaly civilní osoby. V následujících letech, i díky zvýšení početního stavu dozorců a zkvalitněním ostrahy ústavu, již tato tendence klesala, takže například v letech 1950 a 1952 došlo jen k jednomu případu útěku. Následovalo poměrně dlouhé období, kdy se o útěk nikdo nepokusil. Stav klidu trval až do roku 1974. Ještě dnes se ve zdech mírovského hradu hovoří o útěku z března 1976. Onen březnový den se o útěk pokusila trojice vězňů.

Stalo se to navečer 1. března. Odsouzení prořezali okenní mříže a s pomocí lana z prostěradel slezli do ostrahového pásma mezi hradem a vlastními hradbami. Vyšplhali na ochoz hradeb a chtěli slézt dolů, na jihovýchodní stranu hradební zdi. V tu chvíli zaregistrovala stráž jejich pokus. Pokus o útěk. Strážní ze tří strážních věží po varovných výstřelech začali mířit na prchající. Prchající „ztratili hlavu“ a rozhodli se seskočit z ochozu v místě, kde hradby dosahují největší výšky. Jejich pokus o únik z palby střel skončil pro jednoho z nich smrtí hned na místě, druhý zůstal ležet pod hradbami se zlomeninami končetin. Třetí měl v prvních chvílích štěstí. Podařilo se mu bez pohromy seskočit z hradeb (dopadl na mrtvého utečence) a seběhnout lesem až na rozcestí pod hradem. Zde však jej zadržel pracovník věznice, který bydlel v blízkosti hradu. Ten, když uslyšel salvy výstřelů, pochopil vážnost situace, že se pravděpodobně někdo z vězňů pokusil o útěk. Kromě práce ve věznici byl i myslivec vlastnil zbraň, proto ozbrojen počkal na jediné možné únikové cestě, prchajícího vězně zadržel a předal skupině příslušníků, která prchajícího pronásledovala. Zajímavostí příběhu je, že tento muž byl po propuštění z původního trestu v roce 1979 ještě několikrát znovu odsouzen a v mírovském vězení se opět ocitl v roce 2004. Roku 2006, po třiceti letech od svého

neúspěšného útěku, znovu opustil mírovskou celu. Tentokrát už se nejednalo o útěk, ale legálně hlavním vchodem, po skončení výkonu trestu (Křupka, Trunda, Wilhelm, 2008).

Nejslavnější a nejvíce mediálně zprofanovaný útěk Jiřího Kajínka je zpracován samostatně v této práci v kapitole Persony českého vězení.

6 ŠPILBERK

Jednou z nejslavnějších věznic naší historie je bezesporu Špilberk, místo protkané řadou legend a pověstí.

První písemnou zmínkou o hradu Špilberk je listina krále Přemysla Otakara II. z roku 1277. O původu názvu hradu se vedou živé debaty a spory.

Slovo „ŠPILBERK“ pochází z němčiny. Je složeno ze slov spiel = hra, berg = hora. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že níže uvedené varianty o vzniku jména hradu mohou být všechny pravdivé.

První ze tří legend uvádí, že název je z pohanských dob. Lidé pro boha Peruna (bůh hromu, blesku) na jeho počest zapalovali na vrcholu kopce velké ohně. (Svobodová, 1995, in Radvanová, 2001)

Druhou možností, jak Špilberk vzal své jméno, je příchod německých kolonizátorů, kteří zde pořádali svatodušní hry (Franěk, 1968, in Radvanová 2001).

A poslední ze tří variant pochází z dob vlády krále Jana Lucemburského, který na hradě pořádal slavnosti pro obveselení (Svobodová, 1995, in Radvanová 2001).

Obrázek č. 3 – Hrad a pevnost Špilberk

Zdroj: Pavel Budík [online]

Od svého založení sloužil jako sídlo zemské správy. Pobývali na něm i poslední Přemyslovci na českém trůně. Poslední přemyslovský král Václav III. se dokonce na Špilberku oženil s polskou kněžnou Violou Těšínskou (Radvanová, 2001). Po nástupu nové dynastie

Lucemburků na český trůn vzrůstá role Špilberku. Díky své dobré strategické pozici byl využíván při husitských válkách a především v bojích mezi českým králem Jiřím z Poděbrad a uherským soupeřem Matyášem Korvínem. Uherský král Matyáš porazil českou posádku a Špilberk mu sloužil jako opěrný bod jeho vlády na Moravě.

V následující období a století hrad začal chátrat. Roku 1560 byl hrad předán do vlastnictví města Brna. Jako majetek města Brna odolal Špilberk nájezdům švédské armády za třicetileté války. Hrad byl posléze přestavěn na barokní pevnost, která sloužila k obraně celé Moravy. Za vlády habsburského císaře Leopolda I. (1640-1705, vládl v letech 1657-1705) byl Špilberk pasován na vězení. Za vlády Marie Terezie (1717 – 1780, vládla v letech 1740 -1780) byly dostavěny špilberské chodby v opevnění (kasematy). Jejich vzniku, výstavbě a účelu se budeme věnovat v dalších kapitolách.

Po smrti císařovny Marie Terezie se ujímá vlády její syn císař Josef II. (1741-1790, vládl v letech 1780-1790). Jeho panovníctví přineslo řadu reforem a změn, jež se dotkly i vězeňství. Roku 1783 rozhodl, že Špilberk spolu s rakouským Šlosberkem budou věznice pro zvláště těžké zločince. Na Špilberk byli posíláni nejhorší zločinci z Čech, Moravy, Slezska a později z Haliče. Šlosberk ve Štýrském Hradci sloužil pro rakouské zločince a trestance. Roku 1855 se rozhodl tehdejší rakouský císař František Josef I. věznici na Špilberku zrušit. Tamější vězni byli posláni do vězení na Mírově a Valdicích.

Za druhé světové války využívalo gestapo Špilberk jako vězení. Roku 1961 Muzeum města Brna získalo hrad. Postupně zde bylo zřízeno několik expozic. Jen o rok později byl Špilberk zapsán na seznam národních kulturních památek (Vaněk, 1992, in Radvanová, 2001).

6.1 Špilberské kasematy

Jejich původní účel byl čistě vojenský. Výstavbu dokončil plukovník de Rochopine na konci první poloviny 18. století. Jedná se o klenuté dvoupatrové chodby, které zabíraly severní a jižní příkop. Západní a východní příkopy byly pouze zpevněny. Původně měly sloužit jako úkryt vojenské posádky, materiálu a výzbroje. Až císař Josef II. rozhodl, že severní patro kasemat bude sloužit nikoliv k vojenským, nýbrž k vězeňským účelům (Radvanová, 2001). Císař sám se rozhodl, že na místě vykoná osobní prohlídku. „*Dne 3. září 1784 vykonal prohlídku perspektivně se rozrůstající věznice osobně císař Josef II.*“ (Radvanová, 2001, s. 20).

Den po své návštěvě rozhodl habsburský panovník, že doživotně odsouzení trestanci budou „pobývat“ v severních kasematách, kde stráví zbytek svého života. Jižní kasematy za vlády Josefa II. nebyly téměř využívány. Změna nastala s nástupem Josefova bratra, císaře Leopolda II. Za jeho vlády (1791 – 1792) byli vězni umístěni i do jižních kasemat. Počet

vězněných v této době překonal hranici 200 osob. Kasematy až do třicátých let 19. století sloužily jako trestnice, ale vlivem postupné humanizace společnosti i vězeňství o své „postavení“ přišli. Jako vše, co se neudrží, i špilberské chodby začínají pozvolna chátrat (Radvanová, 2001).

První otevření kasemat proběhlo roku 1880. Hlavní zásluhu na jejich zpřístupnění měl major Costy-Rosseti, který nechal chodby opravit, vyčistit (Radvanová, 2001).

Současné podoby kasematy nabyly při poslední rekonstrukci, která probíhala na přelomu 80. a 90. let 20. století (1987–1992), kdy se kasematy přiblížily baroknímu vzhledu z 18. století.

Kasematy za II. světové války značně pozměnili Němci. Můžeme tu nalézt Wehrmachtem zapomenutou zrezivělou telefonickou ústřednu nebo takzvaný operační sál, kde podle legend nacisté zabíjeli vězně (Špilberk, [online], 2019).

Obrázek č. 4 – Špilberské kasematy

Zdroj: Jarda Koutný [online]

6.2 Pověsti o věznicích Špilberk

Nejednalo by se o známou pevnost, hrad, věznic, když by neměly své pověsti a legendy. „Za éry věznic vzniklo kolem špilberských kasemat mnoho povídek a mýtů, které už v době

otevření kasemat v roce 1880 nedávaly lidem spát. Většinou jde ale jen o lidovou bujnou představivost. Ta ostatně trvá dodnes a samy kasematy ji stále úspěšně živí dál. V rozlehlých chodbách uvidíte stísněné dřevěné kobky, kde byli v okovech a v černočerné tmě drženi nejtěžší zločinci, fungující mučidla, dlouhé dřevěné pryčny, na nichž spaly desítky vězňů, kamna, světlíky, kuchyni i kanály na vod.“ (Špilberk, [online], 2019.)

V této práci budeme pozornost věnovat čtyřem pověstem.

6.2.1 O strašivé mučírně na hradě brněnském

Že život vězňů v kasametách byl plný utrpení, dokládá pověst, v níž se hovoří o mučírně. Dle pověsti zde statný kat oblečen, v červené kápi, neustále někoho trýznil. Volil obzvlášť bolestivé praktiky, provinilci třeba vmáčkl oba palce mezi železa a ta postupně utahoval. Nebožák ječel bolestí. Dalším trestem viníka bylo svázání rukou, nohou a natažení trestance na všechny světové strany až se mu klouby vymkly a svaly potrhaly. V závěru kat použil onu slavnou španělskou botu, která byla vybavena bodci, jež se zaryla ubožákovi do nohy. Prý ještě dnes zde za větrných nocí, můžeme slyšet nářky a výkřiky provinilců, kteří podrobili těmto drastickým katovským postupům.

Dnes můžeme nalézt na Špilberku repliky mučících nástrojů, ale jejich přítomnost je zavádějící. Na Špilberku mučírna nikdy nebyla. O rozšíření historek se postaral již zmíněný major Costa- Rosseti, který chtěl zvýšit atraktivnost hradu (Radvanová, 2001).

6.2.2 Pověst o generálu Tortensonovi a čertu

Příběh čertovský, který se odehrál za strašlivé doby, kdy se švédská armáda se přihnala k hradbám brněnským. V jejím čele armády pochodoval nafoukaný generál Tortenson. Vysoce postavený důstojník rozkřikoval, že se s Brnem vypořádá do tří západů slunce.

Ten se tuze mýlil! Brňané byli ochotni pro své město obětovat i vlastní život. Včele obránců Brna stanul cizák, leč muž udatný a bystrý, Ludvík Raduit de Souches. Švédové se před branami lopotili dlouhé měsíce a Brňané stále odolávali. (Radvanová, 2001) „*Generál Tortenson s nimi jednoho rána ztratil trpělivost, vzteky se rozpálil doběla a strašlivě zařval, že ho bylo jistě slyšet až na samotném Špilberku: Aby to zatracené Brno čert vzal!*“ (Radvanová, 2001, s. 79).

Kde se vzal, tu se vzal, čert. Nabídl generálovi službu, že duše Brňanů budou jeho. Tortenson neváhal, podepsal smlouvu vlastní krví a bylo dojednáno. Čert si sedl na kouli z děla a spolu s ní se nechal vypálit na hradby brněnské. Při letu se však zarazil. Brňané nebyli jen zdatní obránci města, ale i zbožní lidé, kteří nechali opevnění hradu posvětit. Pozdě čert přišel

na obranný štít Brňanů a hlavou vrazil do zdi. Proměnil se v kámen a zůstal v hradbách třet navěky.

Nevěříte? Zajděte se podívat na jihozápadní stranu bývalých kasáren, kde na město shlíží čertova hlava v podobě bílého kamene (Radvanová, 2001).

6.2.3 Pověst o bystrckých pekařích

Tato pověst vypráví příběh, jak byli zachráněni brněnští vojáci, aby neumřeli hladem a žízní, když útočila švédská armáda. Vojáci byli napájeni bystrckými pekaři, kteří studnou obráncům hradu vodu a jídlo dodávali. Pekaři sami nosili čerstvý a voňavý chléb podzemními chodbami, aby nasýtily své bojovníky proti švédským nájezdníkům.

A jakou odměnu dostali ti zdatní pekaři? Nemuseli oni a ani jejich potomci daně platit. Taková protislužba se vždy hodí.

Když roku 1991 probíhalo čištění a průzkum hradní studny nebyly nalezeny žádné chodby, které by potvrdzovaly tuto pověst. Nabízí se tedy otázka, zda skutečně byli bystrčtí pekaři osvobozeni od placení daní? (Radvanová, 2001).

6.2.4 Revírník Anton

Jak všichni víme, hrad na Špilberku plnil mimo jiné i funkci vězení. Však také řádky zločinců v jeho celách si své tresty odseděli. Jenže ne všichni vězni na Špilberku byli vinni. O takovém nešťastníku vypráví i tento příběh.

Myslivecký mládenec Anton žil počestný a spořádaný život v hájence. Jednoho dne potkal dívku a ti dva mladí se hned do sebe zamilovali. Ani jeden netušil, že dívčin otec už svou dcerku přislíbil majetnému, ale chamtivému mlynáři. Mlynář se zprávu o lásce dvou mladých dozvěděl a vymyslel lest. Že tkalce dceru si může vzít ten, kdo předloží dvě stě zlatých. Starý hamoun tkaloun souhlasil s nabídkou mlynáře. Mlynáři hrálo štěstí „do karet.“ Cestu k mlýnu si našel cizí počestný a požádal mlynáře o ubytování. Mlynář si všiml jeho plného měšce a souhlasil. Jen co cizinec usnul, mlynář neváhal a nebožáka zabil. Mrtvolu odtáhl do lesa.

Mladý myslivec přemýšlel, kde by mohl vzít dvě stě dukátů. Z jeho smutných myšlenek jej vytrhl obchodník s dřívím. Ten mladíka vyslechl a pomoc mu nabídl. Myslivec nemohl uvěřit svému štěstí. Štěstí netrvá věčně. O jeho vrtkavosti se myslivec Anton hned brzy přesvědčil. V lese narazil na muže s dýkou v hrudi. Když se mu život snažil zachránit a dýku z těla vyndával, tak jej viděl jakýsi pytlák, a hned běžel chudáka myslivce udat.

Marné byly snahy myslivce o jeho nevině. Jen jeho milá mu byla věrná a poslední polibek mu před odchodem na Špilberk dala. Mlynář se radoval ze své lsti. Leč i na něj smůla dolehla. Mladá tkalce dcera si život vzala. Za 18 let si smrt přišla i pro lstivého mlynáře. Ten

se ještě ze svého zločinu stihl vypovídat velebnému pánovi. Po této změně byl myslivec propuštěn. Leč radost v jeho životě místo neměla a tak brzy i on skonal.

Zatím se nenašel žádný důkaz o pravdivosti posledního příběhu. Vězňů se jménem Anton bylo uvězněno na Špilberku několik, ale u žádného není poznámka o jeho nevině, jak je zmíněno v poslední pověsti (Radvanová 2001).

7 PERSONY ČESKÉHO VĚZENÍ

Každá oblast lidského vědění má ve svém středu jedince, kteří díky svému umu mohou být považovány za osobnosti dané oblasti. I české věznice mají několik individualit, které překračují hranice penologie. V této bakalářské práci si blíže přiblížíme život dvou trestanců, kteří část svého života strávili za zdmi věznic, jež byly popsány v předešlých kapitolách. Jedná se o velikána českého loupežnictví 19. století Václava Babinského, který strávil více jak 15 let. Druhou osobností, která bude v této práci popisována je osoba Jiřího Kajínka. Kajínek část svého života ve vězení strávil na mírovském hradě.

7.1 Václav Babinský

Osobnost Václava Babinského lze jednoznačně zařadit mezi „velikány“ českého loupežnictví. O jeho životě byly sepsány laciné romány a kramářské písně už v devatenáctém století. Popularitu výrazně dokázal navýšit i Babinský sám. Rád vyprávěl (často příkrášlené) své dobrodružné příběhy.

Václav Babinský se narodil 20. srpnu 1796 v Litoměřicích. Jako student mnoho úspěchů neměl a brzy zamířil do armády. V armádě sloužil osm let. Když ukončil armádní službu, začal se bezúčelně toulat po monarchii a posléze se dal na loupežnickou dráhu. Jeho lokací byly lesy v severních Čechách. 1835 byl Babinský zatčen a převezen k pražskému kriminálnímu soudu. Obžaloba jej vinila z dvanácti trestných činů, kde čtyři z nich byly loupežné vraždy. Soudní líčení se kvůli chybějícím důkazům natahovalo. Babinský neustále trval na své nevině. Rozhodnutí soudu ale bylo jiné. Závěrem kriminálního soudu byl verdikt, že Babinský se dopustil vraždy pláteníka Jana Blumberga, majetkové trestné činnosti, podvodů a veřejného násilí, ale na výměře trestu pro obžalovaného Babinského se neshodl. O vině, nevině Babinského tedy rozhodovali radové apelačního tribunálu vrchního kriminálního soudu. Čtvrtého května 1841 byl poslán na dvacet let do těžkého žaláře.

Od června roku 1841 se stal vězněm pověstného Špilberku. Do kmenové knihy si poznamenali: „*Je velké, silné postavy, má hnědé vlasy, šedé oči, hnědé obočí, hustou bradu, pravidelný nos, široká ústa, dobré zuby, bledou tvář a mrká pravým okem. Hovoří německy a česky...Zdravý, velmi odvážný, zatvrzelý z hlediska všeobecné bezpečnosti velmi nebezpečný muž. Byl ve spojení s rozvětvenou bandou lupičů a zlodějů, je velmi mazaný a činorodý, podvkrát se pokusil nanejvýš odvážným, s ohrožením života spojeným způsobem o útěk z vězení a svedl k tomu i jiné.*“

Díky své přirozené autoritě si dokázal Babinský získat důvěru mezi vězni a i rozptýlil obavy mezi dozorcí. Vystupoval jako zbožný a poslušný člověk. Dodnes je dochována jeho cela. V červenci 1857 opouští Babinský Špilberk (který byl změněn na kasárny) a je přesun do kriminálu v Kartouzích u Jičína.

Ve vězení v Kartouzích (dnešní Valdice) se sblížil s milosrdnými sestrami kongregace sv. Karla Boromejského, jenž pečovaly o zaopatření trestanců. 1861 je Babinský propuštěn. Zestárlý Babinský už netouží být středem pozornosti širokého okolí a touží po ústraní. Jeho přání vyslyšely sestry boromejky a zaměstnaly jej jako zahradníka ve svém nalezišti v Řepích. 1. srpna 1879 legenda české loupežné scény Václav Babinský umírá ve věku nedožitých 84 let (Francek, 2007).

7.2 Jiří Kajínek

Kajínek se narodil 11. ledna 1961 v obci Prachovice. Po absolvování ZŠ v Prachovicích byl přijat na učňovskou školu v Třemošnici. Podle zpráv ze školy se jednalo o inteligentního chlapce.

První problémy se zákonem měl ještě před zletilostí. Jednalo se o majetkovou trestnou činnost. Roku 1982 byl poslán Kajínek poprvé do vězení za vloupání do chat. V průběhu dalších let byl ještě několikrát odsouzen a vězněn.

Nejtěžší obvinění proti Kajínkovi padlo u Krajského soudu v Plzni v létě roku 1998. Tehdy byl Kajínek odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Takto vysoký trest mu byl vyměřen za smrt podnikatele Štefana Jandy, jeho bodyguarda Juliana Prokoše a těžkému poranění dalšího osobního strážce Jandy Vojtěcha Prokoše. Odsouzený Kajínek vinu nikdy nepřiznal.

7.2.1 Útěk z Mírova

Dne 29. října 2000 v podvečerních hodinách uprchl z věznice na Mírově. Po přerežání mříže v okně cely se mu pomocí lan podařilo překonat ostražkové pásmo i hradební zeď a zmizet v přilehlém lesíku. Po uprchlém vězni bylo ihned vyhlášeno pátrání. Nápomocen při pátrání byl i vrtulník s termovizí. Stopa však končila v potoce.

Po útěku bylo několik dnů důkladně propátráváno okolí obce Mírov. Pátrání ovšem byla bezvýsledná. Příslušníci Policie ČR se drželi vyšetřovací verze, podle které se měl obávaný utečenec ukrývat někde poblíž věznice a vyčkávat na ukončení nebo zmírnění bezpečnostních opatření.

Popisovat situaci v obci Mírov v oněch dnech bylo velmi obtížné. Občané, kteří byli ovlivňováni častými zprávami vysílanými rozhlasem, televizí o Kajínkově útěku, se obávali nejen o sebe, ale především o své děti. V těch dnech se snad ani žádné dítě venku neobjevilo. Po několika dnech marného pátrání policejní jednotky opustily Mírov a okolí. Život v okolí věznice se postupně vrátil do zaběhnutých kolejí. Občané, žijící vedle zdí jedné z nejméně bezpečných věznic u nás, jsou už na život v blízkosti vězení zvyklí, ale i tak je jisté, že je zpráva o uprchlém trestanci vyděsila.

Za útěk odsouzeného Kajínka stanuli před senátem Okresního soudu v Šumperku dva dozorcí, kteří v den útěku sloužili na oddělení pro odsouzené s doživotními tresty. Jeden z dozorců byl odsouzen. Další změny proběhli v řadách tehdejších funkcionářů věznice. Mnozí z nich museli opustit svá místa. Byli mezi nimi i tehdejší ředitel a jeho první zástupce.

Uprchlého vězně Kajínka se policii po více než měsíci intenzivního pátrání podařilo zadržet v Praze. Skrýval se v bytě manželky jeho spoluvězně, který si v době Kajínkova útěku svůj doživotní trest odpykával jen o několik stěn dále od uprchlíkovy osiřelé cely.

„Sám odsouzený tvrdí, že svým útěkem chtěl pouze upozornit na skutečnost, že k trestu odnětí svobody na doživotí byl odsouzen neprávem a že činy, které jsou mu kladeny za vinu, nespáchal. Takováto tvrzení však slycháváme od vězňů velice často, a proto o skutečném motivu jeho útěku se můžeme jen dohadovat. Nelze opomenout ani tu závažnou skutečnost, že vězeň odsouzený k doživotí má oproti ostatním odsouzeným jednu výhodu – neriskuje totiž už další zvýšení trestu, ať již při útěku nebo po něm spáchá cokoliv.“ (Wilhelm, 2008)

Dnes je Jiří Kajínek propuštěn na svobodě. Jeho milost podepsal 23. května 2017 prezident ČR Miloš Zeman. Součástí odpuštění je dodatek, že Kajínek nesmí v průběhu sedmi let dopustit žádného trestného činu.

Osobnost Jiřího Kajínka se ujala i ve světě kultury. Byl o něm natočen film z produkce režiséra Petra Jákla a nakladatelství Fragment vydalo Kajínkovi memoáry *Můj život bez mříží*.

8 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

V tomto strukturovaném rozhovoru si autor práce povídal s kurátorem Mgr. Pavlem Košťálem z Útvaru pro odbornou činnost Muzea města Brna se sídlem na Špilberku.

Autor si na rozhovor připravil celkem deset otázek, které se týkaly historie hradu Špilberk a jeho pověstí.

Autor bakalářské práce se domnívá, že rozhovor povede ke zkvalitnění bakalářské práce.

8.2 Přepis strukturovaného rozhovoru

1) Dobrý den pane magistře, rád bych Vám položil několik otázek ohledně historie, legend a minulosti hradu Špilberk. Otázky a Vaše odpovědi použiji ve své bakalářské práci „Nejstarší české věznice a jejich legendy“.

Dočetl jsem se, že existují tři možnosti, kde Špilberk přišel ke svému jménu. Zaprvé, že vzniklo už za dob pohanů a uctívání boha Peruna. Zadruhé, že jméno dostal podle německých kolonistů. A za třetí, že jméno Špilberk pochází až z dob krále Jana Lucemburského, kdy zde probíhaly slavnosti a hry. Rád bych věděl, k čemu se přikláníte Vy nebo jestli máte jiné informace a zdroje, které uvádí vznik jména Špilberk.

„Na to nemám nějaký jednoznačný názor. Existuje článek „Čtení o Špilberku“ od Rostislava Vermouzka, který se této problematice věnuje (vyšel ve sborníku Forum Brunense 1990, s. 9-20). Hypotézu o Perunovi tam autor neuvádí vůbec, za pravděpodobnou považuje možnost, že název vychází z toho, že na vrchu bylo ještě před stavbou hradu strážní stanoviště. Latinské slovo „spekula“ znamená stráž, hlídka, podobně slovo „speculum“ (německy Spiegel) znamená zrcadlo, které odráží věrnou podobu. Podle této teorie by původní název byl Spiegelberg a znamenal by vyvýšené strážní místo, odkud se signalizovalo hrozící nebezpečí. Další teorie vychází ze slova „Spiel“ (hra) a dovozuje, že název Špilberk je od místa, kde se hrály nějaké hry, snad rytířské turnaje či tzv. střelení ku ptáku (to ale známe až z vrcholného středověku). Jiná teorie říká, že je název odvozen od německého slova „Spille“, který znamená místo ohrazené dřevěnými kůly – palisádou.“

2) První zmínka o Špilberku je z dob vlády krále Přemysla Otakara II. Co vše víme o prvotních letech na Špilberku?

Ve zkratce by se dalo říct, že stavitelem a pravděpodobně i zakladatelem Špilberku byl právě Přemysl Otakar II., je ale možné, že k zahájení stavby mohlo dojít ještě o něco dřív, za

jeho otce Václava I. První písemná zmínka je z roku 1277 a týká se hradní kaple sv. Jana Křtitele. Špilberk pak sloužil jako opora královské moci na Moravě i jako důstojné, byť jen občasné sídlo vládce země.“

3) Jakou pozici a co všechno byl Špilberk v průběhu svých dějin?

„Špilberk byl královským hradem, sídelním hradem moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta Moravského, za husitských válek byl oporou panovnické moci a katolické strany na Moravě, pak následovala léta úpadku, v letech 1560 – 1620 byl hrad v majetku města Brna, v roce 1620 jej císař Ferdinand I. městu zkonfiskoval a hrad se vrátil do královského majetku. Nejslavnější epizodou v dějinách Špilberku byla asi jeho obrana před Švédy v roce 1645, kdy špilberské posádce velel skotský podplukovník Georg Jacob Ogilvy. Tehdy se jak Špilberku, tak Brnu podařilo ubránit mnohonásobné švédské přesile. Hrad byl pak přestavěn na mohutnou barokní pevnost a byl sídlem vojenské posádky. Na konci 18. století byla na Špilberku zřízena věznice, v roce 1820 byla zrušena vojenská pevnost a celý Špilberk byl využíván k vězeňským účelům. Tento stav trval do roku 1858, kdy byla věznice zrušena a Špilberk se stal znovu vojenským objektem. Byla tu kasárna rakousko-uherské armády, po roce 1918 čs. armády, po roce 1939 wehrmachtu a v letech 1939-1960 zase čs. armády. Potom se hrad stal sídlem Muzea města Brna.“

4) Každé historické místo má své legendy, pověsti. Jaké největší legendy řadíte mezi špilberské? (Mokrá lůžka, Krysí kanál, Mučírna, Hradní studna, ...)

„K tomu bych jen poznamenal, že většina legend byla vymyšlena špilberskými průvodci, aby okořenili svůj výklad. Legendy o mokrých lůžkách, Krysím kanále, Mučírně atd. se moc nezakládají na realitě, protože na Špilberku žádné zprávy o mučení nemáme, přicházeli sem už odsouzení vězni, ze kterých nebylo nutno vymáhat přiznání.“

5) Mohl byste jednu pověst blíže popsat?

„Líbí se mi třeba pověst „Mistrovský výstřel“, která líčí, jak švédský generál Torstenson seděl před svým stanem, a když pozdvihl korbél vína k ústům, zazněl ze Špilberka výstřel a dělová koule mu jej vyrazila z ruky.“

6) Dočetl jsem se, že podle jedné z legend je, že místní kasematy „okusil“ i císař Josef II. Má tato legenda reálný základ? Co vše o ní víte?

„Reálný základ má pouze v tom, že Josef II. Špilberk v roce 1784 navštívil a nařídil, aby pro odsouzené na doživotí byly určeny nejhlubší a nejhorší kasematy. V těchto dřevěných kobkách ve spodním patře kasemat byly otřesné životní podmínky, vězni tu přežívali většinou jen pár týdnů nebo měsíců. Vězení v této části kasemat zrušil až Josefův nástupce Leopold II. Realita je tedy přesně opačná než zmíněná legenda.“

7) Postava loupežníka a lupiče Václava Babinského. Mohl byste prosím přiblížit jeho život na Špilberku?

„Loupežník Babinský byl na Špilberku vězněný v letech 1841 – 1857, pak byl při rušení věznice převezen do Kartouz u Jičína a v roce 1861 byl propuštěn. Ze Špilberku se prý pokusil několikrát utéct, ale vždy marně. Víc o tom bohužel nevím.“

8) Proč císař František Josef I. zrušil vězení na Špilberku?

„To úplně přesně nevím, v literatuře se popisuje jen to, že císař v roce 1855 rozhodl o zrušení státního vězení na Špilberku a že odtud pak byli vězni a vězenkyně postupně přesouváni do jiných věznic. Ale zjistil jsem, že vězení ve Valdicích u Jičína, kam se přesunula velká část špilberských vězňů, bylo postaveno právě v letech 1855-56, takže to asi bylo s cílem vytvořit zde nový, více vyhovující objekt věznice než byl Špilberk. Svou roli možná hrálo i to, že Špilberk byl prakticky přímo ve městě, zatímco Valdice byly odlehlejší, což je asi pro vězení lepší.“

9) O kolik se liší vyprávění a šíření legend oproti reálným a historicky doloženým faktům?

„U některých legend, zvláště u těch novějších, uměle vymyšlených, se to liší dost.“

10) Jaká je Vaše nejoblíbenější část historie v proměnách Špilberku?

„Zajímaly mě třeba dějiny špilberské kaple, hlavně v barokní době a v 19. století. Jinak zajímavá jsou všechna možná období – doba Přemyslovců a Lucemburků, období za husitských válek a po nich, obléhání Švédy v roce 1645, éra barokní pevnosti i třeba období, kdy tu v první polovině 19. století byli vězněni italští vlastenci jako např. básník Silvio Pellico.“

8.2 Shrnutí rozhovoru

Autor se v rozhovoru dozvěděl informace o původu názvu hradu Špilberk, které mohl porovnávat s přečtenou literaturou. Nejvíce se autor práce zajímal o pověsti, které souvisí s historií hradu. Dotazovaný ve svých odpovědích uvedl, že většinu pověstí a legend si vymysleli průvodci na hradě, aby jejich vyprávění bylo zajímavější a atraktivnější pro návštěvníky.

Kurátor takové v rozhovoru vysvětluje, proč bylo rozhodnuto o přemístění vězňů ze Špilberku.

ZÁVĚR

V bakalářské práci bylo zpracováno téma Nejstarší české věznice a jejich legendy. Po domluvě s vedoucím práce autor sepsal historii dvou předních českých věznic, které ať už z pohledu historie či současnosti mají jméno v problematice vězeňství.

Práce byla složena z osmi kapitol, kde polovinu práce tvořily kapitoly teoretické. V kapitolách teoretických se autor snažil čtenářům přiblížit důležité pojmy, které jsou pro danou problematiku důležité.

Praktická část popisuje průřez věznic Mírov a Špilberk. Jak se postupně měnila jejich role ve společnosti, kdy z původních hradů se staly trestnicemi.

Kapitola č. 5, která přibližuje život na Mírově od jeho postavení přes období středověku, baroka až po současnost. V této kapitole autor čerpá z osobní návštěvy věznice. Velkou pomocí mu při zpracování této kapitoly byl pan Marek Wilhelm, který mu při setkání poskytl řadu materiálů a podnětů, které mohl autor ve své bakalářské práci zpracovat.

Kapitola o proměnách v proudu času na hradě Špilberk se více zaměřuje na legendy a pověsti této pevnosti. Špilberk hrál v českých dějinách několikrát důležitou roli, ať už v bojích o český trůn mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem nebo při 30 leté válce, kdy hrdí a bojovní Brňané odolali nájezdům švédské armády, která v průběhu války plnila téměř celou Evropu.

Když by se měl autor zamyslet na problematiku trestu po zpracování práce, tak mu daná problematika přijde velmi komplikovaná a složitá. Pro všechny, ať už vězně nebo zaměstnance, je pobyt, služba ve vězení obtížná. Úkoly pracovníků věznic jsou různé. Dozorci dohlíží na chování a kázeň vězňů. Důležitou roli hrají vychovatelé, speciální pedagogové, kteří se rámci resocializace snaží lidi odsouzené do vězení vrátit do běžného chodu společnosti a odstranit (nebo alespoň zmírnit) sociálně patologické jevy, které jsou nežádoucí. Sami odsouzení také musí přijmout svou vinu a snažit se napravit. Cesty k nápravě jsou různé.

Cílem práce bylo přiblížit objekty Mírov a Špilberk v průřezu jejich vývoje. Autor se snažil vybrat zajímavé pasáže z minulosti obou budov.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Prameny a literatura

Archivní materiály věznice Mírov.

Archivní materiály Marka Wilhelma.

Periodické prameny

Pamětní kniha římsko katolické duchovní péče v trestnici Mírov od roku 1898 do 1949 (Gedenk-Buch.röm.-kathol. Seelsorge im Gefängnis Mürchau vom Jahre 1898)

KAFKOVÁ, A. Vymezení pojmu historická penologie. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 2. Dostupné také z WWW: <<http://www.vscr.cz/>>.

UHLÍK, J. Mírov. České vězeňství. 1994, č. 3, s. 76–83. Dostupné také z WWW:<<http://www.vscr.cz/>>.

Neperiodické prameny

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 39, odst. (1), (3)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 52, odst. (1)

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 2

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 9 odst. (1), § 14

Odborná literatura

DVOŘÁKOVÁ, M. a kol. Základní učebnice pedagogiky, Praha: GRADA PUBLISHING, a. s., Praha, 2015, s. 248.

FÁBRY, A. Penológia. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2000. 408s. ISBN 80-7160-140-3.

FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers, 2007. 524s. ISBN 80-86182-91-6.

FRANĚK, O. Špilberk / Oldřich Toman – 1. vyd. Brno, Blok, 1968, 283 s.

JŮZL, M. Penitenciaristika jako věda žalární, Praha, UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, - 1. vyd., Praha, 2017, 384 s.

JŮZL, M., OLEJNÍČEK A., Penologie a penitenciární pedagogika. Brno: IMS Brno, 2004.

KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M. Hrad Mírov od založení po současnost. Mírov : Věznice Mírov, 2008. 167s.

MAŘÁDEK, V. Výkladový slovník penologie. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 142s. ISBN 80-238-1502-4.

RADVANOVÁ, M. Špilberk v pověstech, Brno: DOPLNĚK, 2001, 124 s. ISBN 80-7239-076-7.

SKALICKÝ, J. Základy penitenciárnej vedy a penológie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1992. 86s. ISBN 80-7160-017-2.

SVOBODOVÁ, J. V Brně na Špilberku stojí vraný kůň / Marta Šrámková. – 1. vyd. Brno.: Jota, 1995 167 s.

VANĚK J. Kasematy na Špilberku – 1. vyd. Brno: Muzeum města Brna, 1992, 32 s.

Internetové odkazy

BUDÍK P., Galerie – Hrad Špilberk, Mapy [online]. 2020. [cit. 2020-03-01]. Dostupné zWWW:<<https://mapy.cz/zakladni?x=16.5995938&y=49.1944943&z=17&source=base&id=1702896&gallery=1>>.

KOUTNÝ J., Hrad Špilberk , Kasematy Mapy [online]. 2020. [cit. 2020-03-01]. Dostupné zWWW:<<https://mapy.cz/zakladni?x=16.5999250&y=49.1947040&z=17&source=foto&id=598713&gallery=1>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 2020. [cit. 2020-02-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 2020. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z WWW: <<https://www.vscr.cz/veznice-mirov/>>.

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

NPT – Nápravně pracovní tábor

NVÚ – Nápravně výchovný ústav

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNV – Sbor nápravné výchovy

TNP – Tábor nucené práce

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

PLK – Plukovník

Mgr – Magistr

Bc. – Bakalář

Ing. – Inženýr

aj. – a jiné

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Petr Frank

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: Dálková

Název práce: Nejstarší české věznice a jejich legendy

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 57

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 35

Počet internetových zdrojů: 21

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.